NEMZETI NŐNEVELÉS.

XIV. ÉVFOLYAM. OKT.—NOV. 1893. VIII.-IX. FÜZET.

TOVÁBBKÉPZŐ TANFOLYAM A BUDAPESTI IV. KER. ÁLLAMI FELSŐBB LEÁNY-ISKOLÁBAN.

Molnár Aladár 1876-ban megjelent, «*A nőképzés hazánkban és a budapesti állami felsőbb leányiskola*» című munkájában ezeket írta:

«Meg vagyok felőle győződve, hogy a középiskolai tanfolyam a hatéves elemi iskola fölé, ha 4 év helyett 6 évi tartammal szerveztetnék: akkor az 5-ik s 6-ik évre alig maradna ott egy tizedrésze azon növendékeknek, kik az első osztályba beléptek, és így a tanulóknak legkevesebb kilencz tizedrésze kilépne azon osztályokból, melyek jórészt csak előkészítőül szolgáltak az egész tanfolyam által czélzott eredmény megszerezhetésére.

De másfelől azt reménylhetőnek tartom, hogy ha az országban számos ily 4 éves középiskola lesz: 10—20 ily intézetben az egész tanfolyamot bevégzett növendékek között talán leend 10—20 olyan is, ki hajlamánál és helyzeténél fogva még kívánná tanulását iskolában rendesen folytatni.

Ezek számára igenis kívánatosnak, sőt szükségesnek látom, hogy a középiskolák egynémelyikéhez, — de nem mindegyikéhez még egy, ha tetszik, felsőbbnek nevezhető tanfolyam állíttassék egy- vagy kétéves tanfolyammal (t. i. a szerint egy vagy két éves tanfolyammal, a hogy majd a gyakorlati lehetőség mutatja).

Ezen felsőbb tanfolyamnak, nézetem szerint, egészen a középiskolai tanfolyam folytatásának kellene lenni; s a tanczélokat illetőleg is egészen a fentebb előadott irányban kellene lenni. Folytatás lenne ez a czélból, hogy a tanuló némely tantárgyakban bővebb ismereteket szerezzen.»

A mit Molnár Aladár tizenhét év előtt sejtett, az az állapot ma már majdnem teljesen bekövetkezett. A felsőbb leányiskola az 1883., 1885. és az 1887-diki tantervmódosítások által annyira kifejlődött, hogy annak ma már biztos alapja van. Nem lesz ugyan egészen olyan ezen iskola, mint a milyennek ezt Molnár Aladár tervezte, t. i. a 6-dik elemi osztály fölé helyezett 4 osztályú középiskola, hanem felépült, úgy mint más középiskoláink, az elemi iskola 4-dik osztálya fölé részben 4, s részben 6 éves tanfolyammal; s így keletkeztek II-od s illetőleg I-ső rendű felsőbb leányiskoláink. Ma már 12 állami felsőbb leányiskolánk van, de van ezek mellett még néhány felekezeti és községi ily iskola is s ezek népessége évről-évre szépen gyarapszik. A budapesti anyaiskola két felső osztályát már két év óta párhuzamosítani kellett, mivel a községi polgári leányiskolák IV. osztályából évente 40—50 növendék jelentkezik az V-dik osztályra, s így a múlt évben a VI-dik osztályra 50 növendék vétette fel magát, s ezek közül 48-an az évet sikeresen be is fejezték. Közülök azonban többen még tovább vágyódnak tanulni . . . de hol? Ez volt a nehéz kérdés. Képezdész nem is akar valamennyi lenni, de felvehetők sem volnának mind!

Ezek folytán, de különösen a miatt is, hogy végre a főváros is hozzáfogott a felsőbb leányiskolák felállításához, a magam részéről elérkezettnek láttam az időt arra, hogy Molnár Aladárnak fent idézett tervezete szerint a mostani felsőbb leányiskola kibővítéséhez hozzáfogjunk, s erre nézve az első kísérletet a vezetésem alatti iskolánál a jelen tanévben megtegyük.

A kibővítésre vonatkozó tervemet f. év július közepén nyújtottam be a nagymélt. vallás- és közoktatási miniszter úrnak, s oly szerencsés voltam, hogy azt ő Nagyméltósága egész terjedelmében elfogadta s f. évi aug. 5-én 35,334, sz. a. hozzám intézett rendeletével annak foganatosításával is megbízni méltóztatott.* A rendelet így szól:

«Tekintettel arra, hogy számos szülő a felsőbb leányiskola VI. osztályát végzett leányát még egy-két évig tovább taníttatni

* A tanfolyam szervezetét alább a «*Nőnevelési Szemlé*»-ben közöljük. Szerk.

kívánja, a nélkül, hogy tanítónőképző-intézetbe vagy más hasonló szakiskolába küldené, elhatároztam, hogy az 1893/4. tanévben kisérletképen az igazgatása alatt álló felsőbb leányiskola VI. osztálya fölé két évre tervezett továbbképző tanfolyamot állítok. Ezen felső tanfolyam számára a Tekintetességed által kidolgozott szervezetet és tantervet az általam szükségesnek talált módosításokkal ideiglenesen jóváhagyom . . . A tantervet az első két évben szerzendő tapasztalatok után kívánom a Közoktatási-tanács által megbíráltatni. Felhívom, hogy ezen tanfolyam első osztályának az 1893/94-dik tanévben való megnyitására nézve a szükséges intézkedéseket mielőbb tegye meg. Szepes-Mindszent, 1893. aug. hó 5-én. Gróf Csáky.»

A lépés, melyet a közoktatási miniszter ezen intézkedése által a hazai nőnevelés és oktatás terén tett, igen fontos. Elismeri ez által, hogy a tanítónőképzésen kívül is szükséges a nők tudományosabb kiképzéséről gondoskodni s utat kell számukra egyengetni az egyetem csarnokai felé! Meg vagyok győződve, hogy a miniszter úr ezen intézkedését a hazai nőnevelés iránt érdeklődők általában örömmel üdvözlik.

Berecz Antal.

NÉHÁNY SZÓ A FÉNYÜZÉS ELLEN.

A kor követelményeinek megfelelőleg, pár évtized óta igen sokan foglalkoztak a nőnevelés eszméjével. Némelyek írtak róla behatóan s nagy szakértelemmel; mások a nevelésre szentelték éltöket. A társadalom és állam egyiránt nagy áldozatokat hozott a magasabb nőnevelés érdekében. Szóval, ezen irányban rendkívüli haladás konstatálható. De ha a lélek és szív művelése mellett eltalálnók a módját annak is, hogyan neveljünk leányainkból takarékos, házias és körülményeikhez mindenkor alkalmazkodni tudó nőket: nagy szolgálatot tennénk a társadalomnak, s szeretett hazánknak is.

A középosztálynál megdöbbentően sok a tönkrement családok száma és sok a válóper. — Talán nem volna ennyi, ha leányaink megtanúlnák, hogy nem a fényűzésben s mulatozásban rejlik a nő valódi boldogsága, hanem — *a boldogításban* s a kötelesség hű teljesítésében. De hogyan értessük meg már a serdülő leányokkal azt, a mit főként a nőknek kellene tudniok? — Ez nehéz kérdés. Érdemes volna, hogy többen szóljanak hozzá, elmondva nézeteiket, tapasztalataikat a kivánt eredmény érdekében.

Hogyan neveljük növendékeink természetévé a takarékosságot s ama helyes ösztönt, hogy vágyaik ne emelkedjenek anyagi körülményeiken felül soha, még akkor sem, ha szülőik gyöngesége megfeledkeznék róla? Igenis, a szülők gyöngeségét értem. Sokan csupa szeretetből a csillagokat is reáraknák kedves leányukra; sem anyagi, sem társadalmi állásukat nem tekintve, áldozatok árán is megszerzik neki — és magoknak — azt az örömet, hogy ragyogjon, hogy díszes öltözékei által feltűnjék a többiek között. Hadd örüljön, legyen boldog, gondolják, teljesüljön

minden vágya, míg a szülői szeretet védelme alatt áll. Nem gondolják meg, hogy a megszokás természetévé válik, s hogy a szerény leánykát is fényüző divatbábbá lehet nevelni. Nem gondolják meg, hogy a ki leánykorában, sőt gyermekkorában megszokta már minden vágyát, sőt minden szeszélyét teljesülve látni, az nem fogja megtanulni a *lemondást* soha. S ha a sors, a nehéz körülmények kényszerítik a lemondásra: nagyon drágán fogja megfizetni azt az örömet, mit a szülői gyöngeség szerzett neki.

Ha kis gyermekünk a gyertya lángja felé kap, vagy égő szivar felé nyújtja kis kezét, ijedten fogjuk azt meg, s reszkető kézzel szorongatjuk, avagy csókolgatjuk a rózsás újjacskákat — és fáj szivünknek csak a gondolat is, ha kis kezét megégette volna!

És a fényüzés tüzét, mely szivét s lelkét égetheti el, mert családi boldogságába kerülhet, mi magunk gyujtsuk-e meg kedves gyermekünknek?

Bizony-bizony okosan cselekszik minden anya, ki gyermekét idejekorán hozzá szoktatja a takarékossághoz és a lemondáshoz; mert *ha megszokja,* édes anyja iránti szeretetből, s engedelmességből mondani le valamely kívánságának vagy reményének a teljesüléséről, eszébe sem jut, hogy ő áldozatot hozott, vagy hogy az másként is lehetett volna; s ha eszébe jutna is, édes megnyugvást fog érezni azon gondolatnál, hogy nyugodt lemondásával örömet szerzett jó anyjának. Az így nevelt leány hálásan fogad minden örömet és követelő nem lesz soha. Csak az kár, hogy a nagyobb rész nem így nevelődik. A mai korban — fájdalom — sok intelligens családnál a gyermek akarata érvényesül, és a szülők — engedelmeskednek. Azután ha lányok, vagy fiok, nem állja meg helyét az életben s boldogtalan lesz, szidják a sorsot, a végzetet és mindent, — csak ott nem keresik a hibát, a hol kellene, az eltévesztett nevelésben.

Jól tudom én, hogy nem mindenkor a nő a hibás. Nem mindenik szerencsétlen házasságnak a nő az oka, s hogy a férj pazarlása vagy számítás nélküli költekezése több esetben idézi elő az anyagi bukást mint a nő fényüzése, habár az is elég gyakori. Sőt azt is tudom, láttam nem egy esetet, hogy némely nő meggondolat-

lan költekezését is a férj idézte elő, *mert nem ismertette meg anyagi helyzetökkel*, s mert elnézte, sőt tetszett neki, hogy nagylábon éltek akkor is, midőn az adósság már meghaladta a vagyon értékét. Maga biztatta nejét a költekezésre, az értékes karácsonyi ajándékok megvételére (hitelben), csakhogy a szegény nő ne gyanítson semmit, ne tudja meg, a míg elkerülhető, hogy már mindenök le van foglalva s csak idő kérdése, mikor kell elhagyniok a házat — s azután azt sem tudják majd, hol hajtsák le fejöket éjjeli nyugalomra. Addig — a kis vidám asszonyka *hadd legyen boldog!*

E megbocsáthatatlan gyöngeség (ők tévesen gyöngédségnek nevezik) sok férjnek hibája.

Ha az árny, mely fejök felett bolyong, elsimítható, akkor talán gyöngédség megkímélni a nőt az elkerülhető aggodalmaktól; de ha nem kerülhető el, nem helyes bevárni, míg a villám lecsap s összezúzza a gyönge szivet.

Nem helyes bevárni, hogy a szerencsétlenség még az önvádat is maga után vonja.

Ha az okos nő ismeri helyzetöket, ha lassanként szokja meg a gondot s a nélkülözést, *ha a bizalom, a szeretet és a kötelességérzet megerősítik lelkét: bátran tekint az el nem kerülhető csapás felé.* Munkaerejét megkétszerezi s méltó társa lesz férjének a nehéz napokban is.

Általában gyöngeségnek, sőt hibának tartom, ha a vőlegény arájával, a férj nejével s az apa családjával nem ismerteti meg helyzetét, vagyoni állását leplezetlenül, úgy a mint valóban van. *Egy női szív sokra képes azokért, a kiket szeret.* Az egymás becsülésén alapuló igaz szeretet erősbül a küzdelemben.

De ha a nő azt hitte, hogy élete minden gondtól megóva, kényelemben, fényben s mulatozásban fog folyni, és mindezt egyszerre nélkülöznie kell; ha a rövid boldogság után hosszantartó szomorú napok s évek következnek; ha a bizalom megszünt, mert csalódott, sőt megcsalatva érzi magát s megszünik a szeretet is: miből merítsen a gyönge lélek erőt a küzdelemhez, főként ha munkássághoz, takarékossághoz s lemondáshoz nincs hozzá szokva?

Ne törjünk pálczát az ilyen nők felett, de igyekezzünk őket másként nevelni és másként *vezetni.*

Mert megdöbbentően sok szerencsétlenség fordul elő napnap után, s a legtöbb ugyanazon kútforrásból fakad. Az intelligenczia nagy része *nagyzási s fényüzési mániában szenved.* Nem addig nyujtódzik, a meddig a saját takarója ér, hanem a mások nagyobb takaróját veszi mértékül, s rendesen kárát vallja.

Ha valamely kirakatban egy gazdag menyasszony kelengyéje díszeleg, a másik szegény menyasszony is olyat kíván, s e kívánságot a szülők többnyire teljesítik; meg nem gondolva, hogy a másik szép kelengye legalább is 50—60 ezer frt hozomány mellé készült; míg az ő leányuk ilyen kikészítés mellett egy garast sem vihet a házhoz; sőt még adósság is marad, a szülők gondját szaporítandó. De hát esküvő előtt az mind nem jő kérdésbe, sőt még az sem, hogy a vőlegény a jövedelméből fedezheti-e a nászutazás költségeit? — «Port egymás szemébe!» — s aztán egymásután jő a kölcsönös csalódás, a megbánás, a boldogtalan házasság vagy a válóper. Mindenik a másikat hibáztatja s nem ismeri be, hogy ő is hibás.

Mennyivel jobb lett volna a nászutazás és a díszes kelengye költségeiből egy szerény kis otthont alkotva, a többit félre tenni, hogy legyen mihez nyúlni, ha a körülmények úgy kívánnák.

Ha egy báli teremben a díszes öltözékeken végig tekintve azt látjuk, hogy száz nő között talán tíz van vagyoni és társadalmi állásának megfelelőleg öltözve: őszinte szomorúság fogja el lelkünket.

Miért van ez így? A házasulandó férfiak előtt nem ajánló a drága öltözék. Ki gazdag nőt keres, az vagyoni állásáról más uton szerez magának tudomást. S a ki szerény, házias, takarékos nőt kíván, az e fényes öltözetű hölgyek között nem fog magának élettársat keresni. Miért teszik hát? csupán fényleni, díszelegni kívánnak? — *Mert jól mulatni: kevesebb költséggel is lehetne.* Sőt kétlem, hogy egy nemesen érző leányka jól mulasson, *ha tudja,* hogy drága öltözéke szülőinek nagy áldozatába került, s hogy azt talán nagy nélkülözések mellett birták kiállítani.

És mit érezhet lelkünk, ha látjuk, hogy egy anyának szép reményű fia, a család öröme, büszkesége, csupán azért, mert keresete nem felel meg nagy igényeinek: — sikkaszt! vagy öngyilkossá lesz!? — Tönkre teszi jövőjét vagy eldobja életét — — megtörve a szerető szülők szivét?!

Óh! hogyan lehetne az élet e szomorú tünetein segíteni!?

Általános vélemény, hogy a nők nagy befolyást gyakorolnak a társadalomra. Érvényesítsük hát e befolyást, s kisértsük meg a fényüzésnek valami módon gátat vetni. Kezdjük a nevelő-intézetekben s folytassuk a társadalom minden rétegében.

Én 22 év óta igyekszem növendékeimből házias, takarékos leányokat nevelni, de megvallom, hogy az csak akkor sikerül, ha az anya egy véleményen van velem; s nem egyszer megtörtént már, hogy az én szerény, helyes, takarékos növendékemből olyan hiú és fényüző leányt nevelt az anyja, hogy alig ismertem reá. Hiába — övé az utolsó szó; ő neveli nagy leánynyá a serdülő hajadont.

Azért gondolkoznunk kellene a módozatokon.

Igen-igen, kérem t. tagtársaimat, kik leánynevelléssel foglalkoznak: tegyék magokévá ezen fontos ügyet, s ha jó eszméik vannak, közöljék a Nemzeti Nőnevelésben. Talán «nagy fába vágjuk a fejszét», de ha évenként csak ötven magyar nőt hódítanánk is meg a háziasság és takarékosság eszméjének: fáradságunknak szép jutalma volna ez.

Még gyermek voltam, ha jól emlékszem 1844- vagy 1845-ben alakult a «Honi védegylet», részben a honi ipar pártolása, részben a fényüzés megakadályozása czéljából.

Talán ilyenféle egylet most is hasznos szolgálatot tehet, főként ha magas rangú, lelkes úrnők állnának az egylet élére, kiket örömest követnének azok is, kik mindig a magasabban állókat szeretik követni.

Vagy talán egy folyóiratot kellene szerkeszteni, melyből a czélnak megfelelő tanúságot meríthetnének az anyák és ifjú hölgyek? Habár attól tartok, hogy a folyóiratot épen azok nem járatnák, kiknek a meghódítására törekszünk; mert az okos, helyes

anyák a mi tanácsunk nélkül is tudják leányaikat nevelni, bár az ár ellen úszni nagy gondot ád nekik is, azt tudom; s a mi egyletünk vagy lapunk könnyítene rajtok is.

Kérem, gondolkozzunk, tanácskozzunk és tegyünk — ha lehetséges! Édes hazánk érdekében történnék.

M.-Sziget.

B. Barkóczy-Dömök Antónia.

A FELSŐBB LEÁNYISKOLÁK MAGYAR NYELVI DOLGOZATAIRÓL S AZOK JAVÍTÁSÁRÓL.

(Befejező közlemény.)

Az írásbeli dolgozatokkal kapcsolatos munkánk nehezebb része a dolgozatok *második* fokára vonatkozik, az ú. n. fogalmazványokra, melyeknek legfőbb czélja a *stilisztika* és *kompoziczió* törvényeinek begyakorlása. Ezen dolgozatoknál már nem csupán a szóval (helyesírás) és frázissal (syntaxis) van dolgunk. Itt leginkább a mondatoknak logikai egymásutánja és tagolása képezi a figyelem tárgyát, melylyel leginkább a használt kifejezéseket kell ellenőríznünk, mert gyakran a szépen hangzó kifejezés majd az értelmet enyészteti el a határozatlanságban, majd meg a magában véve helyes és igaz, sőt néha ékességgel is dicsekvő kifejezés és szófordulat alatt fogalmi helytelenségek rejtőznek.

Ezen fokon, a fogalmazás tanításánál tehát, nagyobb mértékben a növendék gondolkodó, illetőleg *alkotó képességét* veszszük alkalmazásba. Eddig az írásnál az ortografia helyessége képezte az író gyermek főgondját s gondolko dási és alkotási teendője abból állott, hogy az ismételt megfigyelés útján helyesen megjegyzett, vagy nyelvtani tanulmánya alapján helyesen megalkotott szót az ortografia törvényei szerint leírja. Most már gondolkodása kiterjed a feladvány tartalmát képezendő tárgy-anyagra s alkotó képessége a teremtett gondolatok közlésére is. S itt elérkeztünk egyszersmind a fogalmazvány logikai meghatározásához, mely szerint a fogalmazvány a gondolatoknak írásban való közlése, tehát alkotás, az olvasásnak ellentéte. E meghatározás egyúttal a *fogalmazás-tanítás módszeréhez* is elvezet.

* A megelőző közleményt l. a szeptemberi füzetben. *Szerk.*

A fogalmazványhoz tehát első sorban gondolatokra, gondolkodási működésre van szükségünk. «Um zu schreiben, muss man etwas zu sagen haben» — mondja az írás nagymestere, Goethe.

Az alapot a gondolkodás ezen munkájához a dolgozat tétele, thémája, adja meg, mely az író tevékenységének czélját fejezi ki. Ez a tétel hasonlít a czéltáblához, melyre minden lövés intézendő s így a thémától való minden eltérés a czélt tévesztett lövés sorsában osztozik. Nagyon természetes tehát, hogy a mikor a dolgozat tételében a fogalmazvány alapját a növendék a tanártól kénytelen elfogadni, hogy akkor a thémának ügyes megválasztása nagy körültekintést kíván a tanár részéről, mert hiszen a tétel (az alap) minőségétől függ a fogalmazvány sikere. Azonban a thémák gondos és tervszerű kijelölése teginkább a tanár *egyéniségétől* függő dolog s ebben is nyilvánul legszembetünőbben a tanár tapintata és nevelői rátermettsége. Ezért is találjuk a thémák megválasztásában a legtarkább különféleséget s a felügyelő hatóságok részéről is e tárgyra irányúl a legtöbb panasz. Erre való tekintetből nem tartom fölöslegesnek, ha a dolgozat-tétel tulajdonságaira vonatkozólag talán körülményesebben is elmondom irányelveimet.

A tétel megválasztását mindig s első sorban a fogalmazványnyal elérendő czéllal szoktam összekötni. Amennyiben az írásbeli dolgozattal

1. a fogalmazás elméletének begyakorlását,
2. az önállóság fejlesztését,
3. a fogalmazvány tárgyának gyakorlati birásáról való meggyőződést tartom szem előtt, a szerint választom a dolgozat thémáját.

Ha az első pont alatt említett czélra, a fogalmazás elméletének begyakorlására törekszem, hogy biztosabban következtethessek a növendék grammatikai és mondattani ismereteire, a stilisztikai formákban való tudása és a bennök való jártasságára, valamint a compoziczió törvényeinek megtartása s előadása módjának a műfaj követelményeihez alkalmazkodni tudó képességére: akkor úgy igyekszem a tételt megválasztani, hogy a dolgozat anyagát ne magamnak kelljen adnom, hanem azt javarészében úgy szólván a

növendékekből kiszedhessem; azaz a tételt a tanulók értelmi világához igyekszem alkalmazni, az ő gondolatkörükből szeretem választani. Mert a növendék fogalmazványától igazság szerint csak akkor kívánhatjuk, hogy nyelvbeli helyességgel, észszerű rendezettséggel, egyszerű csínnal bírjon, sőt hogy előadása választékos, a tartalomhoz illő, illetőleg tárgyszerinti legyen, ha a tanuló a tárgy egész tartalmát alaposan bírja, ha nem az képezi főgondját, hogy *mit* adjon, hanem az, hogy *miképpen* adja. Mert ellenkező esetben; ha a növendék nincs gazdagon ellátva a dolgozat tételének tárgyára vonatkozó ismeretekkel, akkor ereje szétforgácsolódik, minthogy egy részét az anyaggyűjtésre kell fordítania s a fogalmazvány sem tartalmilag, sem formailag nem sikerülhet jól. Szinte önkéntelenül kínálkozik itt egy hasonlat a növendék-fogalmazó s a vendéglátó házigazda között. Nagy különbség ám az, a mikor a szegény s a gazdag ember vendégel. Míg előbbinek a vendég elé teendő adagok *megszerzésében* fő a feje s az étel-ital elkészítésének s felszolgálásának módja nála csak másodrangú kérdés, addig a vagyonos ember nem azon töprenkedik, honnan s miből teremtse ki a szivesen nyújtandó adományt, hanem csakis az foglalkoztatja, hogy a dús készletből *mit válogasson ki, hogyan készíttesse el, s hogy a figyelem miféle gyöngédségeivel hordassa a vendég elé.* A hasonlat kissé trivialis ugyan, de annyira világos, hogy másik részének kifejtésére szükség nincs s ez mentse az ezen hasonlattal a jobb ízlés ellen netalán elkövetett sérelmet.

Ha a fogalmazványnyal a növendék önállóságát akarom fejleszteni, illetőleg kipróbálni, első sorban oly thémáról gondoskodom, mely a növendék *érdeklődését* köti le. Mert csak a bennünket érdeklő tárgy bír azon tulajdonsággal, hogy nemcsak a figyelmet köti le s értelmi működésre készteti elménket, hanem a képzeletet s a kedélyt is csak ez tudja élénkebben foglalkoztatni. Igazi érdeklődés nélkül nem lehet szellemi foglalkozás, nincs előhaladás s nem lehet meg a munka öröme, sikere. A fogalmazvány iránt való érdek megteremtésének főelvéül meg azt tartom, hogy a dolgozat tárgyát megbírja a tanuló ismeretköre; mert olyan tárgyról kívánni önálló beszámolást, melyet a növendék alaposan nem bír, czél-

tévesztett dolog. Mert hisz miben is nyilvánulhat a tanuló önállósága? Bizonyára a megtanult adatok felfogásában és új rendezésében. S mit értsünk a tárgyról való felfogás alatt? Bizonyára azt a visszhangot (benyomást, hatást), melyet a tárgyról való ismeret az egyéni lélekben kelt. Ez a visszhang azután természetesen olyan lesz, amilyen módon s milyen számban szereztük az észrevételeket, képzeteket, fogalmakat s itéleteket, — egyéni természetünknek megfelelő. Ha e visszhangot bármilyen módon kifejezzük, eme megnyilatkozásunkban okvetetlenül tudásunk mértéke, lelkünk hangulata, egész egyéni természetünk, azaz: önállóságunk jelen meg. Ebből napnál világosabban következik, hogy nem minden théma egyformán érdekkeltő minden tanulóra nézve, s minden évfolyamú osztályra, hanem hogy azt úgy kell megválasztani, amilyenek a növendékek többségének s az osztálynak adhoc szellemi körülményei. Bizony aligha volna nehéz bebizonyítani, hogy a fogalmazás-tanítás eredménytelenségének leginkább az a száraz, érdektelen théma az oka, mely chablonszerű, mechanikus kidolgozást kivánván, kénytelen-kelletlen munkát okoz, melynek jellemző kisérője az ásítás s az időt rabló tollrágás.

A dolgozat-íratás harmadik czélját — azt, ha a fogalmazványnyal a tanulónál e studium tárgyának gyakorlati bírását akarjuk kipuhatolni, vagyis az írásbeli dolgozatban, valamely tanulmányanyag ismeretét examináljuk — csak az iskolai élet legfelsőbb fokán lehet, s akkor is csak némi sikerrel, megközelíteni. Mert nézetem szerint az iskolai életben *önálló produkcziót nem a tárgyra, hanem csak az előadásra nézve kivánhatunk* s ennél magasabb követelményeknek csak érettebb elme, terjedelmesebb s mindenesetre alaposabb ismeret, önállóbb itélet s főképpen a *nyelvnek öntudatosabb s szabadabb birása* mellett tudnának növendékeink megfelelni. Ez utóbbi czél tehát csaknem egészen kívül esik az iskolai fogalmazás-tanítás körén, s ha mégis írásbeli feleletet (beszámolást), kivánunk valamely anyagról, elégedjünk meg annak olyan formájával, hogy a növendék csak a *tárgyra* fordíthassa összes figyelmét s a munka és időkimélés czéljából elégedjünk meg az összes anyagot röviden kifejező úgynevezett vezér-

szavakban (Schlagwort) és mondatokban adott írásbeli feleletekkel.

A fogalmazás-tanítás e harmadik célját jövő törekvéseink ideáljaként fentartva, térjünk vissza az első kettőhöz. Mint láttuk, az eredmény sikere mindegyikükben a tárgy vagy anyag teljes és alapos ismeretétől függ. Ezek szerint tehát csak oly thémákról irathatnánk dolgozatokat, melyek anyaga a növendék szerény látókörén belül volna fellelhető. Világos, hogy ilyen módon ellentétbe jutnánk minden iskolának czéljával: azon törekvéssel, hogy az iskola minden hatása, minden munkája a tanuló értelmi és érzelmi látókörének kiterjesztésére legyen irányítva. Fogalmazványainkkal amúgy csak a formai érdekeket szolgálnók, fogalmazó mesterembereket képeznénk s a jelentősebb czélt: a gondolkodás, az érzés és az akaratfejlesztés és irányítás érdekét figyelmen kívül hagynók. Az iskolai nevelés érdeke tehát kötelességünkké teszi, hogy oly tételekkel is foglalkozzunk a fogalmazás tanításánál, melyek anyagát (képző hatása folytán) magunknak kell a növendék rendelkezésére bocsátanunk, s melyet az iskola minden tantárgya kimeríthetetlen bőségben szolgáltat.

De a midőn az iskola minden tanulmányanyagát alkalmasnak nyilvánítom írásbeli feldolgoztatásra, nem hallgathatom el következő megjegyzéseimet.

Legnagyobb becsűeknek tartom azon dolgozatokat, melyek általános értékű irodalmi műveken alapulnak. Ezek felelnek meg leginkább az iskolai tanítás és nevelés azon főczéljának, hogy a növendék képesíttessék az irodalmi művekben lerakott kincsek elsajátítására s arra is, hogy azokat használni tudja, mert az ilyen alapon nyugvó dolgozatok tárgyi képző erejök mellett egyidejüleg alkalmat adnak a növendék emlékező, abstraháló és kombináló képességének nyilvánulására, valamint szellemi birtokának gyakorlati alkalmazásában nyilvánuló érzékének és visszaadó képességének bebizonyítására.

Ezen csoporthoz tartoznak azon gyakorlatok is, melyek a költeményeknek prózába való áttételéből állanak, melyeknél azonban igen nagy figyelem s körültekintés kivánatos. Ugyanis minél

tökéletesebb, művészibb a költemény maga: annak szerkezete, hangulata s nyelvezete annál inkább elüt a prózáétól s a költői mintának kivált nyelvi fölénye nagyon is érezteti a növendék-íróval, hogy az ő beszédje csak dadogás lesz, a követendő példához képest, mely körülmény sokszor már eleve is elveszi a munkától a tanuló kedve felét.

Még több gond fordítandó, mert nehezebbek, az önköltötte mesékre, melyeket a közmondások (chria) igazságainak beigazolására szoktunk a tanulókkal iratni, mert a növendéknek hiányzik az ehhez való élettapasztalata, meseszövő képessége a lélektani megokoló ereje a tény és következmény okszerű feltüntetésére.

Ha tehát a dolgozat tételét a növendék szűk ismeretköre helyett, hogy annak képző hatása nagyobb legyen, a tudomány mérhetetlen köréből választjuk, vagyis, ha a tanuló szerény tudásanyaga helyett *nemesebb* anyagból készült műnek megalkotását kívánjuk a fogalmazótól: világos, hogy ez anyagot magunknak kell a fogalmazványhoz szolgáltatnunk. Ezt az eljárást a methodika nyelvén előkészítésnek nevezzük.

Milyen módon történjék a dolgozat előkészítése?

Kívánatos, hogy a fogalmazvány bizonyos mértékig a növendék s a tanár közös munkája legyen. A legtöbb esetben a tanár adja a fogalmazvány épületéhez a téglát, homokot, meszet, fát stb. anyagot, sőt néha a tervet is és a növendékre az összerakás, az építés munkája hárul. Ha fordítva áll a követelmény, akkor a tanár csak a dispozicziót jelöli ki. Az alsó fokon a dolgozat mindenesetre annyira előkészítendő, hogy a növendék munkája csak abból álljon, mintha a fogalmazványt önmagának tollba mondaná; a későbbi fokon is legalább nagyjában adva s a főszempontok szerint rendezve legyen az anyag. Ez az egyedüli eszköz annak a kedvetlenségnek, sőt félénkségnek legyőzésére, melylyel sokszor a jobb tanulók is az írásbeli dolgozatok iránt el vannak telve.

Az írásbeli dolgozatoknál a théma beható és alapos megbeszélése, tehát az előkészítés képezi a tanítói eljárásnak leglényegesebb részét, minthogy czélirányosabb, jobb a hibát elkerültetni, mint utólag javítani. De eltekintve attól, hogy a kellőleg elő nem

készített gyakorlatot a középmértéken alul levő tanulók éppen nem csinálhatják meg, ennek a körülménynek erkölcsileg is igen károsak a következményei, mert az ilyen növendékek folytonos kudarczaikért örökös dorgálásban és pirongatásban részesülnek, mi miatt utóvégre is minden igyekvéstől elmegy a kedvök, sőt önbizalmukon s erkölcsi érzékenységükön is csorba eshetik.

Miből álljon tehát az előkészítés?

Első sorban abból, hogy szabatosan körvonalozzuk a dolgozat tárgyát, hogy a növendék gondolatai szerte ne kalandozhassanak, hanem a kijelölt körön belül maradjanak. Másik teendője az előkészítésnek, ha az anyagot éppen nem, vagy csak hiányosan adtuk, hogy a növendékkel megismertetjük azon utakat és módokat, melyeken a tárgyra vonatkozó s már meglevő ismereteit összegyűjtse, vagy azokat újakkal kibővíthesse. Egy szóval: az anyaggyűjtés. Ez ad a fogalmazványok előkészítésénél legtöbb dolgot s ez vesz el oly rengeteg sok tanítási időt. A növendéket csak nem bocsáthatjuk az anyagkeresés útjára a közmondás ezen szavaival: «a ki keres, talál». Hiszen a kincsások, az alchimisták is kerestek, de vajjon találtak-e? Nyilvánvaló, hogy a találomra való s rendszeres keresés, az ötletszerű s a tervszerű gondolatgyüjtés között van legalább is olyan különbség, mint a kincsásó meg a bányász s az alchimista meg a chemikus között. Az anyag tervszerű keresésére előbb gyakorlati rávezetés, később a logika törvényeinek megismertetésével irányítjuk a tanulót. Ha a növendék megtanulta, hogyan lesznek az észrevételekből képzetek, ezekből fogalmak s ismét ítéletek, hogy ezek mikép viszonyulnak egymáshoz s hogyan vonhatók le belőlök újak következtetés útján, nem lesz nehéz a tétel fogalmának tartalmát és körét tervszerűen összeállítania.

Az előkészítés további fokát a dispozició kijelölése, illetőleg főbb pontjainak megállapítása képezi, a szerint, milyen teret kívánunk a növendék tervező, illetőleg rendező képességének a dolgozatban szánni. A fogalmazás-tanítás e részletével talán a legmostohábbul állunk iskoláinkban. Erre, különösen az iskolai írásbelieknél, úgyszólván soha sem jut idő. Pedig hogyan építsünk, hacsak egyszerű konyhát is, ha nincs hozzá előre kijelölt tervünk?

A dolgozat tartalmához összegyűjtött gondolatok csak nyers anyagtömeget képeznek, s belőlök csak tervszerinti elrakással és összefűzéssel kapunk épületet. A dispozicziót soha sem volna szabad elmulasztani s mindig számon kellene kérni, mert csak így szokik a növendék *tervszerű* munkához. Viszont meg az is igaz, hogy a tantervek szinte ellene látszanak dolgozni e kívánalomnak, a midőn kéthetenkint kívánnak egy-egy dolgozatot, a mi gondos munka mellett szörnyűségesen sok időt vesz el, s a midőn a tanterv azt kívánja, hogy a dolgozat egyenesen az ú. n. tiszta füzetbe irattassék, a menynyiben a fogalmazvány lemásolását nem engedi meg. Mikor s hova irassék ilyenformán a dispozicziót?!

Az előkészítéshez tartozik még az is, hogy a dolgozat megbeszélésénél említés történjék a tárgy követelte hangulatról és nyelvezetről is, a miket nem czélszerű mindig a tanuló ízlésére bízni.

A leányiskolai tanterv azon túlságát, mely *kéthetenkint* kíván egy-egy fogalmazvány-gyakorlatot, legczélszerűbben *levelek* iratásával lehet ellensúlyozni, amennyiben ezek egyszerűek, rövidek s gyorsabban készülnek, mert különben az összes iskolaidőt kizárólag a gyakorlatok ügyei nyelnék el. A levélformának alkalmazása azonban még több okból is látszik ajánlatosnak a leányiskolában. Eltekintve attól a gyakorlati szemponttól, hogy a leányiskolát végzett növendékeknek az életben legtöbbször a levélformára lesz szükségük, czélszerűnek látszik ezen fogalmazványfaj azért is, mert benne a dolgozat anyaga erősebben összetömörül, a tartalom s az attól függő hang mindig valamely konkrét személyhez is szól, a mi a női természetnek leginkább megfelelő. Alkalmat ad a levél továbbá nagyobb önállóság nyilvánulására is, míg benne viszont a dispozicziő gondossága könnyebben mellőzhető. Végül becses oldala még a levélformának az, hogy benne a subjektivitásnak, a kedélyi életnek nagy s szabad tere nyilik, a mi viszont azon kívánalmat elégíti ki, hogy a leányiskolai dolgozat talán inkább a hangulat, mint a tudás képe legyen.

A kellő előkészítéssel tehát képessé tettük a növendéket, hogy a feladványt tehetsége arányában megcsinálhassa. Most következik azután a tanárra a legterhesebb munka, a javítás! Ne színezzük az

ezen munkával járó hangulatokat, hanem magunkat szigorúan a tárgyhoz tartva, szóljunk azon kérdésekről, *mik és hogyan javítandók* a dolgozatokban? Arra nézve, hogy *mik* volnának javítandók a dolgozatokban, legczélszerűbben és legrövidebben avval felelhetnénk: hát minden hiba! Ámde ez csaknem egészen lehetetlen, sőt néha nem is kívánatos. Itt is a feladvány-dolgozattal elérni szándékolt czél leszen irányítónk. Minthogy minden egyes dolgozat más-más czélnak szem előtt tartása mellett adatott fel, világos, hogy a dolgozat javításánál is eme czélnak, illetőleg iránynak követésére fogjuk a főgondot fordítani, habár mellette a többi hibákat sem fogjuk észrevétlenül mellőzni.

Azon tévedéseket, melyek a növendék dolgozatában általában véve megjelölendők, illetőleg javítandók, a következő pontok alá foglalhatjuk össze:

1. Helyesírási és pontozási hibák.

2. Nyelvi hibák: ragok és képzők téves használata, tájszólások, idegen szavak és szófordulatok, mondatszerkesztési hibák.

3. Logikai hibák: határozatlanság, ok és okozat összetévesztése, a synonymák rossz megkülönböztetéséből származó helytelenségek, terjengősség, üres szóvirág, nem logikus dispoziczio.

4. A tárgy felfogásában nyilvánuló tévedések.

5. A jó ízlés ellen tett vétségek: úgynevezett erős, vaskos kifejezések; bombaszt. Törekedjünk az irodalmi nyelv s a művelt körök kifejezéseinek elsajátíttatására; a szófordulatok sokaságára, könnyüségére és alkalmazkodására, vagyis tárgyszerintiségére; a mondatok elrendezésében és kapcsolásában nyilvánuló tapintatra.

A javítás technikáját illetőleg a tapasztalás arra tanít, hogy a javításnál használt tintaszínek és jegyek jelentésükkel együtt rögtön észrevehetők s érthetők legyenek. Általában ajánlatos, hogy a *hibákra figyelmeztető* javítás-jegyek csak egyenes vonalakból álljanak s számuk lehetőleg kevés legyen. Nem emelhető ki eléggé azon előny, ha ezen javítás-jegyek az intézetekben az összes szakoknál lehetőleg egyöntetűek.

A legtöbb iskolában a helyesírási és pontozási hibák jelölésére a szó alá húzott egyenes vonalat, a kifejezésbeli hibáknál a

hullámos vonalat, a szórendi vagy logikai hibáknál a mondat *oldalára* | húzott vonalat, a túlzásoknál, vagy képtelenségeknél az oldalra írt *kérdő*, vagy *felkiáltójelt* s végül a kihagyásoknál a *hiány* ∨ jelet használják. A hibákat többnyire súlyuk szerint is vékonyabb vagy vastagabb vonallal jelölik. A jelek ily csekély száma mellett természetesen sok megjegyzést kell a javítás alatt levő dolgozat *szövegében* tenni, de ezen eljárási módnak az az előnye, hogy egyenesen rámutat a hibára, mig a komplikált jegyű jelölés gyakran megtéveszti a tanulót. Azért mondom: *rámutat*, mert azon munkánál, melyet javításnak nevezünk, a dolgozatok legnagyobb részénél csak *rámutatni* szabad a hibára s annak *kijavítását a tanuló számára kell fenntartani*. A javítás tehát csak a hibák *fellüntetéséből* álljon s csak akkor s azon hibát *javítsa* ki a tanár maga, ha a növendéket arra képesnek nem tartja. A hibákra figyelmeztető ezen megjegyzéseket illetőleg természetes követelmény, hogy azok mindig tárgyilagosak legyenek és soha sem gúnyosak, mert a gúnyos megjegyzés csak sért, de nem javít, míg a tárgyilagos, meg jóindulatú megjegyzéseknek kiszámíthatatlan az erkölcsi hasznok, mert semmi sem vezet igazibb önbeismerésre s hibáink élesebb fölismerésére, mint a jóindulatú kritika.

Különben a dolgozatok javításánál mindinkább hódít azon eljárás híveket, hogy a tanár kiírja a javítás közben talált felötlőbb hibákat jegyzőkönyvébe, minek különösen a leányiskolákban az az előnye van, hogy e megjegyzéseket nem kell a növendék füzetébe beirni, — mely eljárásnál sok esetleges gyöngédtelenségtől megkiméljük az érzékenyebb kedélyű leánykát, minthogy a füzetek gyakran a közönség kezébe is jutnak — hanem a dolgozatok visszaadásánál a jegyzet alapján szóval figyelmeztetünk a hibára, melynek esetleges ismétlődését a jegyzék alapján ellenőrizni is tudjuk, sőt a tanulók egyes évfolyamairól mindig megmaradó lajstromot szerzünk, melyet hasonló dolgozatok előkészítésénél mindig eredményesen lehet használni.

A javítás munkájának befejezését az itélet, vagy iskolai nyelven szólva: osztályozás képezi. Ez a legtöbb iskolában pusztán a dolgozat alá írt osztályzati jegyből áll, mely a dolgozat összes ér-

tékének jelölője. Másutt eredménynyel követik azon eljárást, hogy az osztályzatot hosszabb-rövidebb megjegyzéssel megokolják. A fölött, hogy e két mód közül melyik a helyesebb, kár volna vitatkozni; okkal-móddal mindegyik kiszámíthatatlan haszonnal alkalmazható, mert a tanuló munkakedvének nincsen jobb sarkalója, mint az, ha látja, hogy dolgozatait érdeklődéssel kiséri a javító tanár s ha a munkára fordított fáradság elismeréssel találkozik.

Az itélet maga, minthogy mindig a növendék individualitásához kell alkalmazkodnia, mindig csak relativ lehet; épp úgy kell bírnia azon kellékkel is, hogy legyen alapos, sőt talán szigorú is, de sohasem szőrszálhasogató és kicsinyes.

Azonban a javítás és osztályozás befejeztével még nem végeztünk a dolgozatokkal. A füzetek visszaadásánál még egy rendkivüli munka vár a tanárra: a dolgozatok általános és egyenkinti szóbeli nyilvános megbirálása az osztály előtt. Ezen alkalmak, a midőn a növendékek a füzeteket visszakapják, az iskolai életnek legértékesebb óráit szokták képezni. Hiszen alig alkothatunk psychologiailag kedvezőbb helyzetet, mint a milyet a növendékek várakozásteljes állapota ilyenkor teremt. Most, a midőn a tanuló azon tudat hatása alatt van, hogy dolgozatát a maga legjobb belátása és összes igyekezete ráfordításával elkészítette volt s a munkájára fordított buzgóságával egyenlő arányú várakozással néz az eredményről hozandó itélet elébe: ilyenkor legjobban van a növendék lelke mindennemű hatás maradandó befogadására előkészítve, irányuljon az akár az értelmi, akár az érzelmi életre, akár pedig az akarat irányítására. Az ilyen alkalmak nevelő hatásai szokták a legmélyebb nyomokat maguk után hagyni s ezért van, hogy az ilyen kedvező helyzetek kihasználásának elmulasztása nagy hiba lenne a tanár részéről.

A midőn a füzeteket kiosztottuk, a tanár előbb az összes dolgozatokra vonatkozó általános megjegyzéseit teszi meg s az esetleges közös hibákat, vagy nagyobb számú tévedéseket az egész osztálylyal közösen igazíttatja ki; azután minden egyes füzetnél megteszi a dolgozatra vonatkozó megjegyzéseit s a hibákat magával a vétővel igazíttatja ki. Azonban a mikor a gyengébb munkák hiá-

nyairól emlékezik meg, nem szabad fukarkodnia az elismerő szóval sem azok iránt, a kik megérdemlik. Azután annak feltüntetésére, hogy a dolgozatnak esetleg milyenné kellett volna válnia, valamely dolgozat-mintát olvastat fel, vagy a legjobb dolgozatok közül egyet-kettőt, s hasonlóképen a legrosszabbak közül is ugyanannyit az ellentétek és a tévedések feltüntetésére.

Hogy ezen biráló eljárásunk minél élénkebb hatású legyen, ajánlatos, hogy a kijavított dolgozatokat minél előbb adjuk a növendékeknek vissza, minden esetre addig, míg a dolgozat tárgya s a ráfordított munka összes körülményei élénk emlékezetökben vannak, mert különben az elhalasztásnak a birálati eljárásból s az utánjavításból származó előnyök esnek áldozatul.

Miután a dolgozatok javítására és megbirálására annyi gondot fordítottunk volt, nagyon természetes, hogy fáradságunk eredményét biztosítva is óhajtjuk látni s szigorúan ügyelünk rá, hogy a növendék a füzetben megjelölt hibákat a dolgozat után irandó «Javítás» címe alatt irásban is lelkiismeretesen kiigazítsa s a tanárnak ellenőrzés végett mihamarabb, de legkésőbb a következő dolgozat beadása alkalmával beterjeszsze. Minthogy a dolgozatok a csinosságra és rendességre való tekintetből *füzetbe* irandók, ugyanide jegyzendő a következő lapon a javítás is, valamint a dolgozat megbirálásába belevonandó a fogalmazványon kivül a füzet külső mivolta, az irás csinossága és rendessége is.

Végül még a dolgozat-iratás módszereiről kell megemlékeznünk. A helyesírás begyakorlása czéljából irandó gyakorlatok módszeréről már volt szó az alsóbb fokú dolgozatoknál. A fogalmazványok iratásánál két *tiszta* módszert különböztetünk meg: a *közlő* és a *kifejtő módszert.*

a) A tiszta közlő módszer eljárása ez:

1. Anyaggyűjtés. A tanár adja az anyagot s azt alaposan megbeszéli az osztálylyal.

2. Dispozicziő. A szerkezet főbb pontjainak kijelölése.

3. Elokucziő. { Otthon való kidolgoztatás. / Néhány dolgozatnak felolvastatása, közös javítás.

A füzetbe való bevezetés, a tanár javítása, utánjavítás.

b) A kifejtő módszer így jár el:

1. Anyaggyűjtés. Sokratikus kifejtése az anyagnak.

2. Dispozició. A dispozició főbb pontjainak kikerestetése.

3. Elokucció. A dolgozat elkészíttetése a füzetbe, a tanár javítása, utánjavítás.

E két módszer között rengeteg különbség van. Az elsőnek feltűnő előnye az, hogy a hibát meglehetősen elkerülteti s így a tanár javítási munkáját könnyíti. Egyik ajánlatos oldala az is, hogy meglehetősen hű képet nyújt *az osztály egész összeségének* készültségéről s e miatt a felügyelet szempontjából is czélszerűnek látszik, mivel a felügyelő közeg, mely az összes dolgozatokat nem olvashatja, kevesebből is megközelítő képet nyerhet az egész osztály tanulóinak s a tanárnak munkájáról. Míg viszont a kifejtő módszer mellett megint *az egyes tanulónak mint egyénnek* hívebb képét kapjuk meg. Világos, hogy ezen módszer sokkal több munkát kiván, mind a tanuló, mind a tanár részéről s az ellenőrzésre is csak akkor alkalmas, ha az ellenőrző közeg több időt szakít magának, hogy az osztály *összes* dolgozatait átnézhesse, mert minden egyes füzetből csakis *egy* egyéniségnek képét kaphatja s belőlök az általánosító vonások hiányzanak.

Minden további kapaczitáczió nélkül azonnal észrevehetjük, hogy e módszereknek a jelzett fényes tulajdonságaik mellett árnyékoldalaik is vannak s hogy egész kizárólagossággal egyikök sem alkalmazható. Kombinácziójok módját és mértékét mindig a tanár egyénisége s az iskola viszonyai határozzák meg.

Mindazokat összegezve, a miket az irásbeli dolgozatokról e czikk fonalán kifejtettünk, a következő tételekhez jutunk:

I. Az irásbeli dolgozatoknak kiváló jelentőségük van, mert:

1. A nyelvtanítás hatalmas eszközei, a mennyiben a szóbőségnek, a szavak értelmi felfogásának, a nyelvbeli előadás ügyesítésének előmozdítói. Mivel a irásbeli előadás a képzetek és fogalmak határozott és szabatos nyilvánítását feltételezi, a szabatos és tiszta nyelvezetnek, ügyes és élénk előadásmódnak gyakorlói. A helyesírás és stilisztikai ügyesség megszerzésének egyedüli alkalomszerzői, az irodalmi nyelv elsajátításának terjesztői.

2. A logikai képzés tekintetében: a fogalom- és itélet-alkotás, a

fogalmak meghatározása és elosztása, a következtetések, a gondolatok logikai elrendezésének próbái.

3. Általános képzés tekintetében: A lélek felfogó és alakító képességének bizonyítékai; a lelki világnak individualisan hű kifejezői. Az ismeretszerzés tekintetében: az irodalmi művek behatóbb megismerésének illetőleg megértésének s tartalmuk gyakorlati alkalmazásának eszközlői. A tanult fogalmazási elméletnek konkret példákon való alkalmazói.

4. Alkalmas anyagot nyújtanak a tanár és tanuló munkájának megitélésére, alkalmat kellemetlen összeütközésekre, mi viszont a *módszeres tantervek és utasítások kiadatását teszi szükségessé* s ma-holnap elodázhatatlanná.

II. A mostani tanterv túlságosan sokat követel az önállóság, a stilaris ügyesség s a kéthetenkinti dolgozat kivánásával, mert:

1. a nemzetiségi vidékeken a nyelvi nehézségek miatt általában,
2. a beszéd és irás nyelve között való nagy különbség,
3. a kevés ideig tartó iskolázás,
4. a tantervi szabályzat hiánya folytán fennálló bizonytalanság,
5. az olvasókönyvek magas nyelve miatt, a mennyiben ennek folytán az olvasmányok az irásbeli dolgozatok czéljaira nem igen alkalmazhatók:

ezen követelményeknek ez idő szerint megfelelni nem lehet.

III. A készitendő irásbeli dolgozatok nemei és czélja:

1. Helyesirási gyakorlatok:

a) másolás,

b) tollbamondás (diktando),

c) irás emlékezetből.

Ezeknek tárgya összefüggő, a gyermekéhez közel álló nyelven irt olvasmány. A javítás egyszerűsítése czéljából a themák a használt olvasókönyvből vétessenek s a dolgozat valamely nyelvtani vagy helyesirási szabály begyakorlását czélozza. Az u. n. nyelvtani dolgozatok mellőzendők.

2. Fordítás. Gyakorolja a gondolat világos felfogását s szabatos és folyékony nyelven való kifejezését. Eredményezi a nyelvek közötti különbségek érzékeltetését s czélozza a nemesnek követése útján a követőnek nemesítését.

3. Fogalmazványok:

a) Utánzás (olvasott vagy felolvasott darabnak utánirása).

b) Átalakítás: 1. tartalmi, pl. az adott olvasmány sorrendjében az ibolya helyett a szegfű leirása; 2. formai, pl. a költemény áttétele prózába. Ezek az alsó fokon a mondatszerkesztés és a szabatos kifejezés gyakorlására szolgálnak.

c) Tartalmi kivonatok. A logikai képesség gyakorlására: lényeges, lényegtelen megkülönböztetése; általános és részleges vonatkozások felismerése; fölé, mellé és alárendelt fogalmak megismerése.

d) Dispoziczió keresése. A dolgozat logikai csontvázának felismerése.

e) Amplifikáczió (kibővítés). A dispoziczió a logikai képességet, a kibővítés a képzeletet is foglalkoztatja.

f) Leirás, festés. Érzéki észrevételeknek áttétele szóbeli képzetekbe. A leirásban az értelmi rendező erőt, a festésben a képzeletet gyaroljuk.

g) Elbeszélés, életrajz. Az okkötés, itélet gyakorlására.

h) Összehasonlítás, elmélkedés, értekezés, magyarázat. A logikai szerkesztés, a bizonyító, czáfoló képesség gyakorlására.

i) Jellemzések: a megfigyelő, itélő képesség gyakorlása.

k) Közéleti fogalmazványok, levelek. Első sorban gyakorlati czélból, szabatos, előzékeny, udvarias kifejezés gyakorlása.

IV. A dolgozatok tárgya: veendő a növendék tapasztalata, tanulmánya, a közmondások s a nemzeti érzések köréből, mely eléggé ismeretes, tartalmas, érdekkeltő legyen. A tartalmat a thema (tétel) jelöli meg, mely a dolgozat alapját képezi s ennélfogva szigorúan körvonalozandó (czéltábla) s lehetőleg kérdés formájába öltöztetendő.

V. Az előkészítés vonatkozik: a thema körvonalozására, az anyagadás, anyag-gyűjtés módjainak megismertetésére (logikai művelet) a dispoziczió elkészíttetésére. Az előkészítés jelentősége abban áll, hogy 1. jobb a hibát elkerültetni, mint utólag javítani; 2. erkölcsi oldala miatt, mert a gyöngébb tanulók előkészítés nélkül a dolgozatot nem tudják megcsinálni s e miatt örökös dorgálásnak, pirongatásnak vannak kitéve; elkedvetlenednek, sőt erkölcsi érzetökön csorba eshetik, mert többször tiltott eszközöket is alkalmaznak, hogy a munkát mégis beadhassák. Kellő előkészítés mellett a növendéknél a munka sikerének öröme. Általában, a művelt ember önmagából meritheti a fogalmazvány-anyagot, lehet produktiv, de a tanulóra ez nem alkalmazható. Előnyös, ha a növendékek különféle fokú képességeire és hajlamaira való tekintetből több themát adunk, vagy azt szabadon választani engedjük.

VI. Javítás. Színek, jegyek felötlők, rögtön érthetők legyenek

——— ~~~~~ | *V*! ?

A hibák jelölése súly szerint ——— ▬▬ ~~~~~ ∿∿

A megjegyzés tárgyilagos, jóindulatú legyen, sohasem gúnyos.

A hibák jegyzékbe foglalandók.

Csak a lényegest, a főt javítsuk, miről a növendéket nagyobb körülményesség nélkül fel lehet világosítani, mert a hiba megismerése a javulás kezdete. Az aprólékos, sok javítás elveszi a növendék önbizalmát tökéletesebb dolog létrehozása iránt.

VII. A dolgozat megitélése kiterjed: a dolgozat, illetőleg füzet külső mivoltára, az irás rendességére és szépségére s természetszerűleg a dolgozat tartalmi és formai részére, de leginkább a dolgozatra fordított igyekezetre és szorgalomra. Ezért legyen az itélet igazságos, de nem lehangoló, a kifogáshoz kapcsoljuk rögtön a biztatást s minden körülmények között legyen az itélet a növendék individualitásához alkalmazott.

A füzetek visszaadásánál alkalmazzuk az általános és az egyenkinti itéletet.

Serkentés czéljából kellő tapintattal, olvastassunk fel minden dolgozatból 2—4 mintát vagy gyakorlatot.

VIII. Feladvány-naptár készítendő, hogy a különféle nyelvű irásbeli gyakorlatok össze ne torlódjanak. Előre megjelölendők az év elején a hetek, mikor készítendők, illetőleg adandók be a magyar, német, franczia stb. iskolai, illetőleg házi gyakorlatok.

Ezeket kivántam a magyar irásbeli dolgozatok nehéz problemájáról elmondani. Óhajtanám, hogy e sorok minél több felszólalást provokáljanak, hogy belőlök aztán a kellő okulást levonva, elérhessük az irásbeli dolgozatoknál is azt a czélt, a mit *öntudatos tervszerűségnek* neveznek s a mi minden munka igazi értékének előföltételét képezi.

Sopron. JÓZSA MENYHÉRT.

A HÁZIAS ERÉNYEK NEVELÉSE AZ ISKOLÁBAN.

«A polgári törvényeket a férfiak, a társadalmi erényeket és erkölcsöket a nők teremtik.»

Gr. Mikó Imre.

Hogy a nemzeti jólét és műveltség minél magasabb színvonalra emelkedhessék: az iskolában a tanítás mellett olyan erények nevelésére is ki kell terjesztenünk a figyelmet, a melyek az életet, az otthont kellemesebbé — az erkölcsöket nemesebbekké teszik. Ezek az első pillanatra talán csekélységnek látszanak, mert hiszen csak a közönséges, mindennapi élet követelményei: s mégis jaj annak a háznak, melynek tagjai, s különösen női tagjai ezeket a mindennapi élet megkövetelte házias erényeket nélkülözik.

Igaz, hogy a házias erények legelső iskolája az otthon. Itt szívja magába a gyermekleány az első benyomásokat, ennek példája gyakorolja reá a legerősebb hatást. — A hol a kötelességérzet s az otthon iránti szeretet, mint szent és mindent átható érzelem vezeti a családtagokat: ott bizonyára a háziasság erényei is virulnak, s az iskolának kevés teendője marad, mert: «az otthon neveli az embert emberré». Sőt régen elismert igazság az is, hogy a történelem és irodalom nevezetes alakjainak élete és munkássága egészben vagy részben mindig magán viseli az otthon befolyásának bélyegét. Arany költészetében a népies jellemvonáson kivül az a mély és tiszta erkölcsi érzület, első sorban az otthon áldásos befolyására vezethető vissza. — S ha ez így van, kétségtelen, hogy a háziasság is az otthon befolyása alatt fejlődhetik, tökéletesedhetik olyan mértékben, a minőben fejlődnie kell, hogy majd a családi boldogság egyik fő-főtényezője lehessen.

De az iskola sem hagyja figyelmen kivül, s természetes, hogy a háztartástant épen e czélból vették föl a polgári- és felsőbb leányiskolák, valamint a tanitónőképző intézetek tantervébe.

Azonban mennyi mindenre kell még kiterjednie a figyelemnek! Ez a figyelem a maga körébe vonja nemcsak a tanuló személyét, de minden tárgyat, melylyel a tanuló az iskolában érintkezésbe jő. Ezért törekszünk arra, hogy minden tárgy, a hova tekint az iskola kis világában, minden tárgy, a melyet megérint, vagy a mely szemlélődési körébe eshetik: a tisztaság és rend jótékony hatását gyakorolja reá.

A hol a helyiségek szögleteiből, s a butorok alól szemét kandikál ki — még ha gyöngyből volna is, mint Arany J. czigányvajdájánál; a hol a falakról pókháló csüng le; ajtó- és ablakpárkányokon por, udvaron szétdobált papir vagy más szemét, asztalokon, padlón tintafolt ékeskedik: ott bizony jó hatást e két erény fejlesztésére aligha gyakorol az iskola.

De nemcsak a helyiség tisztaságával ápoljuk a gyermekben a tisztaság és rend szeretetét, hanem arra kell hatnunk, hogy saját kis vagyonát: könyveit, irószereit, kézi munkáját és munkaeszközeit a lehető legnagyobb rendben tartsa.

Ezért veszünk észre öltözetén minden rendetlenséget, s tapintattal figyelmeztetjük ezeknek a kijavítására. Mindezek apróságoknak látszó dolgok, s mégis a szoktatásnak hatalmas eszközei. Ezek az apró lépcsőfokok, a melyeken lassanként a házias erények legalább egy részének birtokába juthat.

Igy szokja meg, hogy az a hely, a hol élete java részét eltölti, a tisztaság és rend temploma legyen; s nem érezné jól magát olyan helyen, a mely az ellenkezőnek bélyegét hordaná magán. Mert a legtöbb esetben úgy van az, hogy a milyennek látja azt a helyet, a hol él, a hol dolgozik gyermek- és ifju leány korában: ahoz szokik, s olyanná teszi majd később azt az otthont, a melyet ő teremt magának és övéinek.

Ezért kell az iskolának is oda hatnia, hogy az ifju leány második természetévé váljanak ezek a tulajdonságok: a *tisztaság* és *rend*.

E két tulajdonnal együtt jár legtöbbször: a *józan takarékosság*. — Az iskolának itt is van szerepe. E szerep korlátolt ugyan, de mivel szoros összefüggésben van azzal, a melyet a rend- és tisztaság körül játszik, azért a hatás e téren sem maradhat el.

A mikor például arra figyelmeztetjük őket, hogy nemcsak a saját taneszközeikkel, ruháikkal, hanem az iskolai taneszközökkel és butorokkal is kimélettel bánjanak: ezzel egyszersmind a takarékosság elvének hódolunk.

S ezt a törvényt következetesen meg is kell tartanunk, s megkövetelnünk, hogy semmit se rongáljanak, faragjanak vagy mázoljanak össze. Mert hasztalan volnának papiron e szabályok, ha aztán senki sem figyel arra, vajjon meg is tartják-e? Vajjon a leendő házi asszonyok, a leendő anyák e harmadik erénye: a kimélet és takarékossági hajlam mindazzal szemben, a mi kezeügyébe esik, megvan-e a fiatal leányban, jó úton halad-e annak fejlődése vagy ellenkezőleg; könnyelműen, sőt barbár módra bánik mindazzal, a mihez nyul, — a mire pedig, sajnos, sok gyermeknek nagyobb hajlandósága van, mint a kiméletre és takarékosságra! Épen e rombolási hajlamot kell ellenőriznünk, s a menynyire csak lehet, kiirtanunk vagy korlátoznunk, a mi nem történhetik máskép, mint következetes megfigyelés — elébb gyöngéd, később szigorubb figyelmeztetés — szükség esetén megfeddés által.

Itt ép úgy, mint más eseteknél, nem szabad megengednünk, hogy a rossz hajlam szokássá váljék; mert a szokás uralkodik —, sőt zsarnokoskodik az emberen az élet kisebb és nagyobb dolgaiban egyaránt. Ezért dorgált meg Plato egyszer egy ifjat, a ki részt vett valami helytelen játékban. «Hát még ily csekélységért is megfeddesz?» kérdezte az ifju méltatlankodva. «A *hajlam* — felelte Plato — nem holmi csekélység!»

E téren is nagy befolyással van a gyermekre a környezet, az otthon ép úgy, mint az iskola. Ha a gyermek mindenütt renddel és tisztasággal párosult józan takarékosságot lát, lassanként utánozni fogja azt, utánozni, megszokni és megszeretni.

Hiszen az utánzási hajlam veleszületik az emberrel, s így a

jónak, a czélszerűnek, a hasznosnak utánzása lassanként, úgy szólva észrevétlenül lopódzik a gyermekleány lelkébe.

Ennélfogva a mi példánk ezen a téren sem közömbös. Ha mi magunk eljárásunkban, magunkviseletében, sőt öltözködésünkben mindig szem előtt tartjuk a józan takarékosság elveit: ez nem maradhat egészen hatás nélkül a gyermekekre.

Míg ha figyelmetlenül, sőt könnyelmüen veszszük az iskolai butorok es taneszközök rongálását, vagy öltözködésünkben rendetlenséget vagy pazarlást tanusítunk; egyszerű tanórákon ékszerekkel cziczomázva jelenünk meg; ez sem marad hatás nélkül; sőt — sajnos — a gyermeknél sokkal elébb mutatkozik az ilyesminek hatása, mint a jó példának. «A példa az emberiség iskolája — mondá Burke, a híres angol államférfiu — csak itt lehet igazán tanulni.» Vay Miklósné pedig így ír a társaság s a környezet befolyásáról, más szóval a példáról: «Nem könyvekből, de az életből tanulhatunk legtöbbet; vajha a gyermekek folyvást jó, értelmes és művelt emberek társaságában lehetnének, de mennyit látnak és hallanak olyat, a mi károsabban hat bármely hitvány könyvnél, mégis, azt nem igen veszik figyelembe.» — Igen, mert a példa csak észrevétlenül lopódzik a gyermeki lélekbe; de annál tartósabb a hatása.

E három említett tulajdonsághoz járul a házias erények között a *kötelességérzet*. «Ez az erkölcsi épületet összetartó czément, mely nélkül a hatalom, jóság, értelem, igazság, jólét, sőt még a szeretet tartósságára sem számíthatunk, mert létezésünk alkotmánya alattunk összeroskad, s pusztulásunk felett álmélkodva üldögélhetünk a romok között!» (Jameson asszony.) A kötelességérzet számos fonalból finoman szőtt erény. Nemcsak a napi munka teljestését foglalja magában, de az akarate rőt, önuralmat, önfegyelmezést.

S tehet-e az iskola valamit e nagy, nemes tulajdonságok fejlesztésére? — Vajjon, ha megköveteljük az iskola pontos látogatását, a feladatok pontos teljesítését; vajjon ezzel már mindent megtettünk? Minden esetre sokat, ha nem is mindent. Az ilyen iskolai kötelességek képezik a bevezetést az élet másnemű, na-

gyobb szabásu kötelességeihez . . . Sőt a gyermek előtt, a gyermek életében ezek a kötelességek ép oly fontosak és lényegesek, mint a felnőtt embernél a hivatás szabta kötelességek. S ha megengedjük a kötelesség elmulasztását, a lelkiismeretlen munkát, ez az engedékenység megbosszulja magát később talán a legfontosabb dolgoknál, talán életbevágó kérdéseknél. A tanítás anyagában csaknem minden tárgy nyujt példát és alkalmat a kötelességérzet ápolására. A történelem és irodalom pedig természetesen kiapadhatatlan forrása a legszebb és legalkalmasabb példáknak.

Végre ha azt a nagy vívmányt is el tudjuk érni, hogy a gyermek szeresse az iskolát, s szeresse azokat is, a kik tanítják; s ha el tudjuk érni azt, hogy őszintén szeresse a munkát és tanulást: ezzel azt is elértük, hogy nem csupán a rossz bizonyítványtól vagy a tanítótól való félelem szorgalmának és kötelességérzetének rugója és indító oka.

Ha a szeretet melege enyhíti az iskolai munka nehézségeit, s ha a gyermek hozzá szokik ahoz, hogy nem csupán kénytelenségből, de szeretetből és ragaszkodásból dolgozzék: remélhető, hogy a munka iránti szeretet gyökeret ver lelkében, s legszebb kifejlődését akkor fogja elérni, a mikor, mint családanyának a legtöbb szüksége lesz erre. Szeretet és lelkiismeretesség vezetik majd a nehezebb házi asszonyi kötelességek teljesítésében. Igy lesz a *kötelesség* és *munkásság* életét átható elvvé; mert mi egyéb a kötelesség teljesítése, mint lelkiismeretesen végzett munka? S a kinél ehez a takarékosság is hozzá járul, elmondhatja majd Catoval: «Két keresetem volt: a *munka* és *takarékosság!*»

Bár minden tanítványunkat áthatná a munkásság nagy jelentősége; bár mindenik szívébe belevéshetné az otthon és az iskola: «Légy elfoglalva mindig a legjobbal és legnemesebbel, a mire természeted képes». Nagy igazságot foglal magában Scott Valter jelszava: «Soha se legyünk foglalkozás nélkül!» Mert növendékünk kötelességérzetével, munkásságával fogja majdan a család jólétét előmozdítani, sőt talán megteremteni, s otthonát kellemessé, kedvessé tenni. S van-e biztosabb kapocs, a mely összetartsa a családtagokat, úgy, hogy azok ne keressék a házon kívül

a boldogságot és megelégedést, mint egy kellemes, nyájas, ha nem is bőségben úszó, de jólétnek örvendő, szeretetteljes otthon?

S ha az iskola figyelme kiterjed e téren mindenre, úgy szólva minden apróságra; ha a kötelesség teljesítésénél, a munkánál nem tűri meg a legcsekélyebb felületességet vagy épen léhaságot: úgy nagyban hozzájárult annak a fontos tulajdonságnak a neveléséhez, a mely semmit sem tart igen csekélynek arra, hogy figyelmet ne érdemelne. — Hiszen az élet nagy része apróságokból áll.

A kötelességérzet — a mint említém — az emberi erények többféle szálából van összefonva; s ezek közt egyike a legfontosabbaknak az *önuralom*. Ez a nőiesség fensőbb fokozata. Jellemünk alapköve: saját énünk fegyelmezése. E fegyelem nélkül nem lehet sem családi, sem egyéni boldogság. Ezért szükséges a nagy emberek életrajzának magyarázatánál különösen fölhívni a tanulók figyelmét azokra a momentumokra, melyeknél a kötelességérzettel párosult önuralom szép vagy épen megragadó vonásai nyilatkoznak. Alkalom van elég erre még a népiskolában is: Szilágyi Erzsébet, Zrínyi Ilona, Lorántffy Zs. életrajzában; Kazinczy, Kölcsey, Vörösmarty, Arany, Petőfi vagy Eötvös J. életének bármily rövid jellemzésében. — Eötvös gondolatainak is egyik legszebb gyöngye e mondat: «Egészen csak az szabad, a ki maga felett egészen uralkodik».

Egyébiránt az önuralomra és áldozatkészségre való nevelést nagyon korán kell kezdeni, még az iskolás évek előtt. A család kezdi meg a munkát, az iskola folytatja és kiegészíti. A mely háznál a családtagok nem tudnak önmagukon uralkodni, nem tudják önmagokat fegyelmezni: ott a gyermek is szabad folyást fog engedni kívánságainak, érzelmeinek, indulatainak. A nevelés bizony sokszor figyelmen kívül hagyja, vagy legalább nem részesíti kellő méltánylásban az emberi lélek e legszebb virágának, az önuralomnak fejlesztését. Az okos szigorúság úgy a családi-, mint iskolai nevelésben a legtöbbet tehet e téren; az erkölcsi fegyelem, a mely következetesen idomítja a jellemet, a nyers indulatokat korlátok közé szorítja, s meg nem engedi, hogy a gyermeken harag és méreg, szilajság, csüggedés vagy elkeseredés uralkodjék; s az

önzésnek az a neme, a mely mindenben és mindenütt csak a maga előnyét tartja szem előtt. A gyermeki lélek folytonos, kitartó megfigyelése szükséges ehez.

Ismerek egy édes anyát, a ki a leghelyesebb utat találta el e tekintetben. Egy alkalommal együtt mentünk egy díszes kirakat előtt; a gyermek is velünk volt, s majd elnyelte szemeivel azt a sok szép játékszert, a mi ott tündöklött a kirakatban, különösen megtetszett neki két hosszú hajú baba, s nagyon kérte az anyját, hogy vegye meg; s mivel a család nagyon tehetős, kíváncsi voltam a következményekre. Az anyja csak annyit felelt: «Most van babád Rózikám; ezekre nincs szükséged». Hozzám fordulva pedig halkan ennyit mondott: Ha minden kívánságát teljesíteném, soha sem tudná óhajtásait legyőzni. — Máskor meg tapintatosan úgy hatott a gyermekre, hogy az önként adta oda valamely kedves játékszerét egy-egy barátnőjének; vagy ha koldus gyermek jött a házhoz, egy-egy ruhadarabját vagy süteményeit a koldusgyermeknek. Mindamellett a takarékosságot sem téveszti szem elől. Kis holmiját a gyermek maga tartja rendben és szükségtelenre sohasem költhet.

Az iskolában az önuralomra való nevelés terén — a mint már említettem — nagy hatást gyakorolnak az életrajzi adatok magasztos példái. Egy-egy lelkes előadás alkalmával, hallva az önmegtagadás, önuralom, áldozatkészség nagyszerű tetteiről: nem egy tanuló teszi föl magában: «én is úgy fogok tenni; én is olyan leszek!» Igaz, hogy az élet mindennapi zűrzavarában sokszor lehül ez a lelkesültség, néha — talán egészen elalszik; de sokszor csak alkalomra vár, hogy aztán teljes nagyságában ragyogjon!

Azonban saját példánk is sokat építhet, vagy ronthat e tekintetben. Ha nyugodtan, higgadtan intézkedünk olyan ügyekben is, a hol a gyermekek kitöréstől vagy épen vihartól félnek (különösen ha otthon, vagy más oldalról tapasztaltak ilyesmit): a legegyügyübb gyermek is belátja, hogy mégis csak szebb és jobb az indulatokon uralkodni, mint lármázni, kiabálni vagy bosszút állani.

Az önuralommal rendesen együtt jár a *jó kedély*. Valóságos áldása az emberi természetnek. A lélek napfénye, mely még a sors

csapásai között is fenn tudja tartani a lelki egyensúlyt, s ha boldogságot nem is, de legalább megnyugvást teremt.

A jó kedélyt is lehet ápolni. A jól beosztott munka, nyugodt, nyájas bánásmód, a szeretet azon eszközök, a melyek a gyermek lelkében a jó kedélyt fentartják és jó irányban fejlesztik. A szellemi megterhelés egyátalán nem válik előnyére a derült kedély fejlesztésének. Milyen áldás volna e tekintetben, ha minden iskolánál nagy játszótér és kert volna, a hol a gyermek testedző játékok közt ellensúlyozná a szellemi munkát, hogy testi erejét és ezzel együtt lelke ifjú ruganyosságát megtartsa és fejleszsze. Így lehetne sikeresen nemcsak a testet erősíteni, de a léleknek annyira szükséges derültségét megőrizni. Ez volna az iskolai oktatás egyik legnagyobb áldása. A nyájas, nyugodt modor szintén nagy befolyással van a gyermek kedélyére. Az a nyugodt, derült fény, a mely környezetéről sugárzik reá, az ő lelkében is visszatükrözik. Ha gyermekes éretlenségekért, tudatlanságért, komor, hideg szigorral vagy visszautasítólag bánunk vele, elveszszük kedvét, s lehangolva, csak kénytelenségből fog dolgozni, s koránt sem derült kedélylyel.

A nagy Göthe sem szerette az olyan ifjakat, a kikben a jó kedélyt, s az ezzel együtt járó szivélyességet, természetességet nem találta föl. Gúnyosan ennyit mondott reájok: «Szép babácskák», s azzal hátat fordított nekik. Sőt annyira nem szerette a jó kedély hiányát, hogy egy alkalommal ezt kivánta: «vajha rábirná a lelkiismeret az ilyen ifjakat valamely hiábavalóság elkövetésére!» — Mit is érne az ifjúság jó kedély nélkül? A mit a tavasz meleg napsugár és tarka virág nélkül. Azonban nemcsak az ifjú kornak van szüksége a jó kedélyre, nagy szükség van arra az egész életen keresztül. Ezért a nevelésnek úgy kellene azt ápolni, mint egy féltett, gyöngéd virágot, mely a hideg-, vagy épen fagyasztó érintésre elpusztul. Pedig milyen nagy veszteség ez; milyen szegény a lélek kedély nélkül!

Ha minden veszteség mély bánattal tölt el; ha képzeletünk minden kellemetlenséget a valónál sötétebb színben lát; bizony aligha boldogok lehetünk, s aligha boldogítjuk azokat, a kikkel érintkezünk. Pedig igaza van annak az irónak, a ki azt állítja, hogy

boldogságunk attól függ, hogy azokban, a kikkel állandó viszonyban élünk, megvan-e e két tulajdonság: *nemes jellem* és *jó kedély*?

Kazinczy még 72 éves korában is így irhatott magáról: «Nekem elevenség jutott osztályrészül és meleg szív; bennem együvé öntve áll a 72 esztendős öreg, s a 27 esztendős ifjú. Jól esik-e az, nem kérdem, engem ez a mindig ifjú lélek boldogít, ti szerettek érette, s ez nekem elég.» — Így hát a derült, jó kedély nevelése nem közömbös dolog, s egyáltalában nem utolsó dolog. — Azonban a szivélyes, nyugodt, szeretetteljes bánásmód, a fesztelen, testedző játék mellett még nagyon fontos eszköz e téren a természet iránti szeretet és ragaszkodás. — Chateaubriand szerint: «boldogok, a kik szeretik a természetet; azt megtalálják, s csak őt találják meg a szerencsétlenség napjaiban».

Legyünk rajta, hogy a természettudományok tanításával minél közelebb hozzuk a gyermek lelkét a természethez. Ne betűt, hanem életet tanítsunk, nem pusztán képet, hanem valóságot. Legyen elevenség, legyen kedély a tanításban, s a legtöbb gyermek szeretni fogja azt.

S ha megszerette a természetet, ezzel kiapadhatlan forrását nyerte a legnemesebb szórakozásnak, vigasztalódásnak.

A derült, nyugodt kedély tehát magunkra és másokra nézve is nagy áldás: azért méltán foglalhat helyet a házias erények között. Hisz kinek volna több szüksége erre, mint a családanyának, a ház asszonyának? Türelme, nyugodtsága, szívélyessége — már pedig mind ezek a jó kedély tartozékai — teremti meg és tartja fenn az egész háznép nyugalmát, derültségét és boldogságát.

S a hol tisztaság és rend, kötelességérzet és önuralom jó kedélylyel párosulnak: ott a házias erények legfontosabb tulajdonságai kormányozzák a családtagok életét és az otthont. Vajha az iskola minél többet tehetne e téren; minél nagyobb sikert tudna elérni!

Kolozsvár. Binder Laura.

A JOBB ÉS BAL KÉZ HASZNÁLATÁRÓL.

Az emberiség tömérdek fogyatkozásainak egyike — még pedig nem a legártatlanabb — az előitélet. S fájdalom, e fogyatkozás majdnem levetkőzhetetlen. Sok dolog van olyan, mely iránti ellenszenvünket semmivel sem tudjuk megokolni, — elégnek tartjuk az egyszerű feleletet. — Nem tetszik! — mert hát nem tetszik! — Nem cselekszünk meg valamit, mert soha a nagyapánk sem tette, és nem kóstolunk meg egy bizonyos ételt, mert soha az apánk sem szerette.

Az összes velünk született előitéletek közül egyik legkevésbbé megfejthető előttem az, mely a jobb kézt óriási mértékben emeli a bal fölébe. Mivel érdemelte meg e szerény testrészünk, hogy az ő rovására ikertestvérét kimüveljük, — holott teljesen egyforma mennyiségű csontból áll, egyenlő képességű izomszálakkal s idegekkel van ellátva? E kérdésre senki sem tud feleletet adni. Mindazonáltal tény, hogy a dada a vendégnek balkezét nyújtó kis gyermeket intőleg figyelmezteti: «a szép kezével adjon pacsit., kedves», s a mama jobb czélra érdemes buzgalommal tanítgatja leánykáját arra, hogy a kanál tartására csakis a jobb kéz méltó.

Mi lehet az oka e sajátosságnak?

Sokan azt állítják, hogy a jobb kéz természettől ügyesebb, erősebb, így helyesebben esik vele minden pontosabb mozgás végzése. De ez teljesen alaptalan állítás. Még ha boncztani ismeretekkel nem bírnánk is, melyek világosan felderítik, hogy a test két oldali végtagjainak kifejlődése rendes esetekben teljesen symmetrikus, elég az apró gyermekek első, tétova mozgását megfigyelni, hogy ez állítást, mint tökéletesen légből kapottat, elvessük.

A piczi gyermek, ki még befolyásolás nélkül kezdi használni

gyönge izmait, teljesen részrehajlatlanúl működteti mind a két oldalt, s a figyelmes szemlélő meglepetve fogja tapasztalni, hogy az ügyesebbnek hiresztelt jobb kéz, az első ízben megragadott kanalat ép olyan bátorsággal viszi a szája helyett a füléhez, mint a milyen ügyesen önti ugyanabból a kanálból hímzett gallérjába a levest a sokszor dehonesztált bal kéz. De a legtöbb szülő ezt meg nem figyelvén, azt hiszi, a gyermek azért csorgatja össze magát, mert bal kézzel eszik és tűzzel-vassal kapatja a jobb kéz kizárólagos használatára. Mi természetesebb, minthogy ily módon a bal kéz lemarad s mihamar sokkal ügyetlenebbé válik nem világra hozott hiányai, hanem egy oktalan előitélet következtében.

Mire a gyermek iskolába kerül, a jobb kéz, melyet addig evésnél, dobásnál, kavarásnál stb. félig-meddig ugyan kényszerítve, de mégis sokat használt, már határozottan ügyesebb, mert gyakorlottabb a balnál. Természetes, hogy itt az írás, rajzolás, sőt a lányoknál a kézimunka is — megint a jobb kezet veszi igénybe, s az eredmény az, hogy az ember saját balgaságának következtében kiműveli két teljesen egyforma testrésze közül az egyiket, s parlagon heverteti a másikat. Különösen feltünő ez azoknál, kik zongorán, czimbalmon, vagy más eféle hangszeren nem játszanak, a hol mégis kényszerítve vannak a bal kéz ujjait is használni.

Már most attól eltekintve, hogy ez egyoldalú kiképzéssel annak vagyunk kitéve, hogy a jobb kéz esetleges ideiglenes vagy állandó hiánya miatt bizonyos időre munkaképtelenné váljunk, nem bir-e ez a rendszer más hátrányokkal is?

Félek, hogy igen. Nagyon valószínűnek tartom, hogy különösen a leánykáknál, kiknek jobb kezét még a női kézimunka is igénybe veszi a fiúk által gyakorolt íráson és rajzoláson kívül, ez egyoldali működésben lelhetjük alapját az ijesztően gyakori hátgerincz-elhajlásoknak, ferde vállaknak s kiálló jobb lapoczkáknak. Ha mindkét kezet egyformán foglalkoztatnók, akkor önmagától megszünnék az a ferde ülésmód, melyet a leánynövendékek írásnál, kézimunkánál annyira szeretnek felvenni, vagyis mivel felváltva mindkét oldalra egyformán beállana, nem lenne alkalma káros befolyást gyakorolni a szervezetre.

A leánykák testi fejlődésének érdekében épen e szempontból igen előnyösnek tartanám, ha a tanító- és nevelőnők különös gondot fordítanának arra, hogy növendékeik mindkét kezüket egyformán foglalkoztassák. Különösen, ha rámán hímeznek, mely munka mellett az egyik váll egészen fent, míg a másik lent esik, ügyelni kell arra, hogy a két kéz felváltva dolgozzék fent és lent. Figyelemmel kisértem e dolgot, s merem állítani, hogy száz közül kilenczvenkilencz nem tud dolgozni, ha bal keze van felül a rámán s a jobb alól. Pedig a kéz váltogatott használatának az az előnye is megvan, hogy kétszer annyi ideig tud dolgozni fáradtság nélkül.

Mindenesetre és a magam szempontjából leghelyesebbnek tartanám, ha minden munkánál, az írást és rajzolást sem véve ki, már eleve egyformán foglalkoztatnánk a gyermek két kezét. Az eddig dívatozó dőlt írásmódnál ez nehezebben kivihető lett volna, de az esetlegesen általánosan behozott álló írásnál talán nem ütköznék nehézségekbe. A legnagyobb akadály abban rejlenék, hogy nem lenne, a ki példát mutatna nekik. Annyira rabjai vagyunk ez előítéletnek, s annyira elhagytuk ügyetlenedni bal kezünket, hogy az ilyen modorú tanításnál a gyermek aránylag szebben írna, mint tanítója. Mert ő olyant írna bal kezével is, mint a jobbal, míg mi — uram isten! — micsoda szörnyűségeket hoznánk ki szegény elhanyagolt bal kezünkkel.

Mindazonáltal e hiányon kevés gyakorlattal túltehetnénk magunkat s azt hiszem akkor csodálkoznánk azon, hogy miként is lehettünk el annyi ideig a bal kéz használata nélkül — valamint a vak, ha szeme világát visszanyeri, elcsodálkozik, hogy hogyan is élhetett ő eddig olyan sötétségben. S hiszem, hogy a két kéz egyenlő foglalkoztatásával sokszor elejét vennénk a fentebb említett szervezeti részaránytalanságoknak. S ez már magában oly nagyfontosságú dolog, hogy érdemes lenne a kisérletet erre nézve megtenni.

Körös-Tarcsa.

Dr. Szabóné Illéssy Piroska.

ISKOLAI ÉRTESÍTŐK.

(Második közlemény.)

13. A m.-szigeti m. kir. áll. felsőbb leányiskola s vele kapcsolatos elemi iskola értesítője az 1892—93. tanévről. (XVI. évf.) Közli: Marikovszky Menyhért, ig. — Az isk. év történetéből az igazg. jelentés nem közöl nagyobb jelentőségű eseményt; az iskola működése a jól megásott mederben folyt csendesen, eredményesen. «A 121 vizsgálatot tett növendék közül a legszigorúbban véghez vitt osztályozás mellett is egyetlen egy sem kapott elégtelen osztályzatot», mondja az ig. jelentés. A közönség érdeklődése is terjed és erősödik a korábbi években nem eléggé méltányolt iskola iránt. Azt olvassuk az értesítőben, hogy az évzáró iskolai ünnepélyt a városi Vigadó dísztermében kellett megtartani, oly nagy volt az intelligens közönség részvétele. — *A tanári testület tagjai:* Marikovszky Menyhért, ig., Barkóczi Dömök Antonia intern. ig., Boga Imre, Csik Mária, Dömök Lujza, Hoszek Mária, Izák János, Miller Gyula, Quirsfeld Irén, özv. Ujházy Aladárné, Zagrótzy Jolán, Vranyczany Johanna. — *A növendékek létszáma a fels. l. isk. hat osztályban:* 128 (30+28+26+19+14+11); évközben elmaradt: 4. *Vallás szerint:* r. kath. 37, gör. kath. 10, ágost. ev. 5, ev. ref. 33, izraelita 43; — *anyanyelv szerint:* magyar 119, német 2, román 7; — *lakóhely szerint:* helybeli 99, megyei 13, más megyékből 16. — A felsőbb leányiskolával egybekötött internatusban részt vettek 22-en. Az elemi iskola négy osztályába csak 69 növendék járt. — Az értesítőből megtudjuk, hogy az összes iskolai fölszerelések beszerzés útján 3174, ajándék útján 1284 darabra rúgtak 10,857 frt értékben. Az isk. épület becsértéke 42,655 frt. — A jótékony czélú isk. Trefort Ágoston segélyalap 783 frtot tesz. — *Tandíj* a fels. l. iskolában 20 frt, az elemi iskolában 10 frt; *a beirási díj* amott 5 frt, itt 2 frt; könyvtárra, értesítőre s egyéb nyomtatványokra 2 frt, illetőleg 1 frt. — *Az internatus díja* 250 frt, zongoratanulásért külön 50 frt.

Értekezés: «Felsőbb nőoktatás» (1—19 lap) Boga Imrétől.

14. A kecskeméti áll. segélyzett polgári és elemi leányiskola XVIII. értesítője az 1892—93. isk. évről. Szerk. Pásthy Károly, ig. Az igazgató jelentése örvendetes képet tár elénk az iskola ez évi munkásságáról. Megtudjuk belőle azt is, hogy a polg. iskolának hat osztályú felsőbb leányiskolává alakításával foglalkozik Kecskemét város törvényhatósági bizottsága s ez ügyben közte és a közokt. kormány között tárgyalások folynak. — *A polg. l.-iskola tantestülete:* Pásthy Károly, ig.,

Ájer Mariska, Dömötör Krisztina, Pataky Imre, Szabados Géza, Szalontai Sándor, Than Irma, Tóth István. (Az elemi iskola tanítónői: Halmos Erzsi, Mihailich Ida, Simonides Hermin, Sziládi Mari.) — *A növendékek létszáma a polg. l.-iskolában:* 149 (61+37+29+22). *Vallás szerint:* r. kath. 58, gör. kath. 1, helvét hitv. 37, ágost. 7, izraelita 47; — *anyanyelv szerint:* magyar 141, német 8 (az elemi iskola négy osztályába jártak 160-an). *Tandíj* a polg. l. iskolában 10 frt, az elemiben 6 frt (helybelieknek 3 frt); ifj. könyvtárra 20 kr.; az orsz. tan. nyugdíj alapra 15 kr.

Értekezés: «Az anya mint nevelő» (egy fiatal anyához) Pásthy Károlytól.

15. A győri m. kir. állami polgári leányiskola XI. értesítője az 1892—93. tanévről. Szerk. Karsay Jolán, ig. — Az iskola áthelyezése a megszüntetett jogakadémia megfelelően átalakítandó épületébe bevégzett tény. Csak ennek reménye tette elviselhetővé — az ig. jelentés szerint — az elmult isk. évben a helyiségek szűk és fogyatékos voltából származó bajokat. Az osztályok annyira zsúfolva voltak, hogy a növendékek elhelyezésében és tanításában szinte leküzdhetetlen nehézségekkel kellett küzdenie az igazgatóságnak és a tanítótestületnek. — A megelőző évben felállított keresk. tanfolyam az idén szünetelt, mivel kevesebben jelentkezvén, a tandíjak nem fedezték a tanfolyam fentartásának költségeit. — *A tantestület tagjai:* Karsay Jolán, ig., Bánóczy Gizella, Czerner Sándor, Czikann Berta, Nagy Gizella, Ruppenthal Lajos, Staab Lénárd, Timár Fanny. — *A tanulók létszáma* öt osztályban (az I-ső párhuzamos) 289 (72+40+77+55+45); évközben elmaradt 15. *Vallás szerint:* r. kath. 147, gör. kath. 1, helv. hitv. 6, ágost. 24, izraelita 111; *lakóhely szerint:* helybeli 213, megyebeli 40, más megyéből 36; — *anyanyelv* szerint tíznek kivételével mind magyar. — A tanári könyvtár gyarapítására a beirási díjakból 100 frtot fordítottak. — *Tandíj:* 10 frt; *beirási díj:* 1 frt; ifj. könyvtárra 50 kr.; az évi értesítő költségeire 20 kr.; az orsz. tan. nyugdíjalapra 15 kr.

16. A beregszászi áll. polgári leányiskola értesítője az 1892—93. tanévről. Szerk. Engelthaler Róza, ig. — Az iskola mind nagyobb látogatottságnak örvend, különösen a vidék részéről (a 96 helybeli tanulóval 42 vidéki állt szemben); részben ezért is panaszszal említi az ig. jelentés az isk. helyiségek elégtelenségét. A tornatanítás is szünetelt e miatt. — Az ig. jelentés szerint «az egyes osztályok szorgalma sok kifogás alá esett; az erkölcsi magaviselet dolgában egy-két rakonczátlanabb természet kivételével inkább megfeleltek a növendékek a kivánalmaknak, a mennyiben *főbenjáró vétséget* nem követett el egy sem.» Az intézet felszerelése tekintetében csak a könyvtár részére történtek beszerzések. «Az ifj. könyvtár részére azon 25 krokból befolyt összeg erejéig, mit a növendékektől a beiráskor szedtek e czélra; a tanítói könyvtár részére pedig egy pár szaklap lőn megrendelve a költségvetés «vegyes» rovatának terhére, egyébként nem lévén erre semmiféle jövedelmünk.» — *A tantestület tagjai:* Engelthaler Róza, ig., Bodenlósz Teréz, Greisinger István, Máriássy Janka, Topiczer Izabella, Zágoni Károly. — *A növendékek létszáma négy osztályban:* 138 (38+35+33+24); évközben elmaradt 3. *Vallás szerint:* r. kath. 37, gör. kath. 5, ev. ref. 47, mózes v. 49; — *lakóhely szerint:* helybeli 96, vidéki 42; —

anyanyelv szerint mind magyar. — *Tandíj:* 6 frt; *beirási díj:* 1 frt; *értesítőre:* 30 kr; az orsz. tan. nyugdíjintézetre: 15 kr.

17. Az ujvidéki m. kir. állami polgári leányiskola XIII. értesítője az 1892—93. tanévről. Közzéteszi: Nemessányi Adél, ig. — Az ig. jelentés panaszkodik a szülők közönyössége és megrögzött rossz szokásai miatt, melyekkel az iskola működését rendkívül megnehezítik. Ennek következtében történt az is, hogy elmult isk. évben megnyitott női keresk. tanfolyamot az idén nem lehetett fentartani. — Az iskola legnagyobb baja azonban az isk. helyiségek elégtelen és fogyatékos volta. A növendékek oly nagy számmal jelentkeztek a felvételre, hogy valamennyit be nem fogadhatván, csak a jeles vagy jó bizonyítványú tanulókat vették fel. Egyébiránt megindultak már a tárgyalások a végből, hogy új, czélszerű iskolaépület emeltessék e fontos hivatású és érdemes határszéli intézet számára. — A tantestület buzgó tevékenységet fejtett ki mind az iskolában, mind azon kívül a társadalomban. — *A tantestület tagjai:* Nemessányi Adél, ig., Bréger Adél, Fisely Julia, Nagel Róza, Patekné-Kailbach Anna, Steiger Frigyes, Petrikné Anna. — *A növendékek létszáma négy osztályban:* 168 (59+50+37+22); évközben elmaradt 20. *Vallás szerint:* r.-kath. 50, gör.-kath. 1, gör.-kel. 31, ágost. 17, helvét hitv. 10, izraelita 57; — *nyelvismeret szerint:* magyar 13, magyar-német 100, magyar-szerb 13, magyar-német-szerb 15, magyar-német-román 4, német 3, német-szerb 4, szerb 6 stb., — *lakóhely szerint:* helybeli 121, vidéki 47. — Az értesítő közli a földrajzi és német nyelvi tanagyagnak részletes tanmenetét. — *Tandíj:* 5 frt; *beirási díj:* 1 frt; *könyvtárra:* 50 kr.; *értesítőre:* 40 kr.; az orsz. tan. nyugdíjalapra 15 kr.

Értekezés: «Az ifj. könyvtárak a polgári leányiskolák szolgálatában» (1—11 lap) Bréger Adéltól.

18. A kaposvári államilag segélyzett községi polgári leányiskola értesítője az 1892—93. tanévről. Közli: Nagyné Csorba Mária, ig. — Az isk. év történetéből az ig. jelentés nem közöl általánosabb érdekű mozzanatokat. — *A tanítótestület tagjai:* Nagyné Csorba Mária, Nagy Ödön, Schäfferné Sebe Zsuzsa, Nyeste Teréz, B. Karg Georgina, Pintér Ede. — *A növendékek létszáma négy osztályban:* 128 (45+32+22+14); évközben elmaradt 10. *Vallás szerint:* r.-kath. 64, helv. hitv. 14, ág. ev. 3, izraelita 47; — *lakóhely szerint:* helybeli 96, megyei 28, más megyéből 4; — *nyelvismeret szerint:* magyar 92, magyar-német 36. — Az ifj. könyvtárban van összesen 355 mű (657 kötet) 716 frt értékben; a tanári könyvtárban 212 mű (326 kötet) 395 frt értékben. Az ez évi beszerzésekről nincs tudósítás. A női keresk. tanfolyam a jelentkezők csekély száma miatt nem volt megnyitható. — *Tandíj, felvételi díj stb.:* 13 frt 15 kr.

19. A Székesfehérvár városi áll. segélyzett polgári leányiskola értesítője az 1892—93. tanévről. Összeállította: Alföldi Lipót. — A polg. lányiskola tizenhét évi fenállása után a tanév elején költözött át *új otthonába*, az áll. reáliskolának üresen hagyott s czélszerűen átalakított helyiségeibe. — A német nyelvnek mint rendes tantárgynak tanítása mellett külön *német nyelvi tanfolyamot* is tartottak fenn. — Megtették az intézkedéseket *női keresk. tanfolyam* felállítására, de a jelentkezők csekély száma miatt ez évben még nem nyithatták meg

azt. — A tanári könyvtárról ezt a nagyon is homályos értesítést olvassuk: «A tanári könyvtár különféle tankönyvekből, nehány pedagógiai és költői műből és a legújabb szakmunkákból áll!» — *A tantestület tagjai:* Göbel János György, ig., Alföld Lipót, Macskássy Róza, Podhorszky K. Vendel, Szepessy Géza, Zolnainé Szladics Ilona. — *A növendékek létszáma négy osztályban:* 174 (46+52+39+37); évközben elmaradt 11. *Vallás szerint:* r.-kath. 100, helvét 15, ágost. 1, izraelita 58; *nyelvismeret szerint:* magyar 154, magyar-német 20; *lakóhely szerint:* helybeli 139, vidéki 35. — *Tandíj:* 10 frt (vidékieknek 20 frt); *beirási díj:* 1 frt.

Értekezés: «Janny József emlékezete» Göbel János Györgytől.

20. A szegzárdi áll. segélyzett községi polgári leányiskola értesítője az 1892—93. tanévről. Közli: Kovácsné Nagy Luiza. — E tanév elején nyilt meg a 4-dik osztály s így az egykori felső lányiskola teljes polg. l.-iskolává lett. Az iskola a polg. fiúiskolával egy épületben van elhelyezve. E két népes intézetnek ilykép közös rajzterme, udvara, szertára, tornaterme van. «A közös tulajdonnak használata — úgymond az ig. jelentés — csak *erősen* korlátozva történhetik, a mi az egészség s a tanulás dolgában egyaránt nagy kárára van az ifjúságnak. Az ifj. könyvtár csekély, s könyvei nincsenek jól megválogatva; a tornaterem czélszerűtlen, kézimunka-terem hiányzik stb. Mivel Szegzárdon gymnázium felállítását tervezik s azt a mostani polg. iskola épületébe helyeznék el, remélhető, hogy a polg. lányiskola önálló s hivatásához méltó helyiséget kap.» — *A tantestület tagjai:* Kovácsné Nagy Luiza, ig., Bati Jánosné, Stancsics Fanni, Benes Bozsena, Harrach Etelka, Molnár János, Moudry Hugó (az utóbbi kettő a polg. fiúiskola tanára). — *A növendékek létszáma négy osztályban:* 139 (32+52+32+23); évközben elmaradt 4. — *Vallás szerint:* r.-kath. 90, ev. ref. 10, izraelita 39; *nyelvismeret szerint:* magyar 133, magyar-német 3, német 3; — *lakóhely szerint:* helybeli 96, vidéki 43. — *Tandíj:* 4 frt; *beirási díj:* 1 frt; *nyomtatványokra:* 50 kr.; *könyvtári illeték:* 50 kr.

21. Az ipolysági áll. segélyzett községi polgári leányiskola értesítője az 1892—93. évről. Közli: Fleischhakker Laura, ig. — Az ig. jelentésnek nagyon kevés mondanivalója van az isk. évben történtekről. Úgy látszik, hogy a gyéren látogatott iskola nem igen bír gyökeret verni. A III. és IV-dik osztályt összevonva tanították s ezen és egyéb okoknál fogva a min. tantervet nem tarthatták meg mindenben. — *A tantestület tagjai:* Fleischhakker Laura, ig., Kolos Irma, Beöreöndy Irma, Kostoleczky Józsa. — *A növendékek létszáma négy osztályban:* 54 (19+15+12+8); évközben elmaradt 5. — *Vallás szerint:* r.-kath. 19, helvét 1, ágost. 8, gör.-kel. 1, izraelita 23; — *nyelvismeret szerint:* magyar 47, magyar-német 3, magyar-tót 3. szerb 1. — Az iskola felszereléséről, helyiségeiről az értesítő nem közöl adatokat. — *Tandíj:* 10 frt; *beirási díj:* 1 frt; *könyvtári díj:* 50 kr.; *értesítőre:* 50 kr.

Értekezés: «A nőnevelésről» Fleischhakker Laurától.

22. A békés-csabai áll. segélyzett községi polgári leányiskola XIX. értesítője az 1892—93. isk. évről. Közli: Donner Lajos. — A szűkszavú ig. jelentésből megtudjuk, hogy a nőegylettől átvett iskolát a község melegen felkarolta s a helyiségeket új építkezéssel bővítette. Az iskolával «női iparosztály» van kapcsolatban. — *A tantestület tagjai:* Donner Lajos, ig., Écsy Irma, Fábry Géza, Haan Emma, Dr. Krammer

Nándor. — *A növendékek létszáma:* 79 (16+23+16+24); évközben elmaradt 9. — *Vallás szerint:* r.-kath. 18, ágost. 23, helvét 3, gör.-kel. 2, izraelita 33; *nyelvismeret szerint:* magyar 40, magyar-német 21, magyar-tót 17, magyar-német-tót 1; *lakóhely szerint:* helybeli 58, vidéki 21. — A női iparosztályba beiratkozott 56. — *Tandíj:* 20 frt; *fára:* 2 frt 50 kr.; *író-, rajzszerekre, könyvtárra:* 2 frt 50 kr.; az orsz. tan. nyugdíj-alapra 15 krajczár.

23. A Szentes városi négyosztályú polg. leányiskola értesítője az 1892—93. tanévről. Közzéteszi: Gonda Julia, ig. — A tantestület megkisérlette, hogy szerdán és szombaton délutánonként ingyenes kézimunkaórákat tartson az iskola helyiségeiben oly növendékek számára, a kik a polg. leányiskolába már nem járnak; de «az erkölcsi siker nem felelt meg a várakozásnak, mert alig jelentkeztek hármannégyen». Tervben van, hogy a polg. iskolát elsőrendű felsőbb leányiskolává fejleszszék ki; de a statiszt. adatok nem igen támogatják e tervet. — *A tantestület tagjai:* Gonda Julia, ig., Csuppayné K. Erzsébet, Dégay Kálmán, Greskovics Eleonóra, Práznovszky Erzsébet. — *A növendékek létszáma:* 102 (34+27+22+19). — *Vallás szerint:* r.-kath. 37, helv. 35, ágost. 4, izraelita 26; *nyelvismeret szerint:* magyar 100, német 2; *lakóhely szerint;* helybeli 64, vidéki 38. — *Tandíj:* ?

Értekezés: «A nőnevelés Szentesen» Gonda Juliától.

24. A h.-m.-vásárhelyi áll. segélyzett polgári leányiskola stb. értesítője az 1892—93. tanévről. Közzéteszi az isk. szék. — Midőn ezelőtt négy évvel a kétosztályú felső leányiskola polgárivá alakíttatott át, a növendékek száma 25-ről mindjárt 74-re emelkedett. Azóta a létszám évről-évre növekedőben volt, úgy, hogy míg a múlt tanévben 113, e tanévben már 150 volt az összes növendékek száma. A különben díszes és czélszerű isk. épület e miatt már annyira szűkké vált, hogy a tanítás sikerének koczkáztatása nélkül mostani állapotában nem maradhat. — Volt franczia nyelv, zongora- és táncztanfolyam. — *A tantestület tagjai:* Nagy Bálint, ig., Geruska Sándor, Geruskáné Kardos Jusztina, Nemessányi Mária, Mendly Károly, Zsonáthyné Biró Emilia és Tóth Sándor. — *A növendékek létszáma:* 150 (60+40+28+22); évközben elmaradt 5. — *Vallás szerint:* r.-kath. 39, helvét 51, ágost. 5, gör.-kel. 3, izraelita 52; *anyanyelv szerint:* magyar 148, német 2; *lakóhely szerint:* helybeli 126, vidéki 24. — *Tandíj:* 10 frt; *beirási díj:* 50 kr. (zongoratanításért 20 forint).

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

A továbbképző tanfolyam ideiglenes szervezete a budapesti IV. ker. áll. felsőbb leányiskolában. — I. *Általános meghatározások.* 1. A továbbképző tanfolyam czélja, oly nőknek, a kik a felsőbb leányiskola hat osztályának elvégzése után, csupán általános műveltségök mélyítése és bővítése végett még egy-két évet tanulással akarnak eltölteni, az erre való alkalmat megadni. 2. A továbbképző tanfolyam két évfolyamból azaz osztályból áll, melyekben az előadások évenkint október hóban kezdődnek s május hóban végződnek. Az I-ső osztály az 1893. évi október hóban nyilik meg. 3. A tanfolyam hallgatói rendesek vagy rendkivüliek lehetnek. Rendesek, kik minden kötelezett tantárgyat hallgatnak. Ezek évenként többször az előadó tanár által kikérdeztetnek s az év végén végzett tanulásokról bizonyítványt kapnak. A rendkívüliek csak azon előadásokat kötelesek hallgatni, melyeknek látogatására beiratásukkor vállalkoznak; ezek azonban csak látogatási bizonyítványt kaphatnak az év végén. 4. A tanfolyam I. osztályába rendes vagy rendkivüli hallgatókul oly nők vehetők fel, kik a felsőbb leányiskola VI. osztályát sikerrel elvégezték, vagy különben megfelelő kor mellett kimutatják, hogy a tartandó előadások megértésére kellő képzettséggel bírnak. A második osztályba azonban csak oly nők léphetnek fel, kik a továbbképző tanfolyam első osztályának előadásait — mint rendes vagy rendkívüli hallgatók — az egész éven át rendesen látogatták. 5. Mindenik hallgató a beirásnál 5 frt beirási díjt fizet; ezen felül évi tandíjat is fizet, mely egyelőre a rendes hallgatókra nézve 60 frtban állapíttatik meg, s két részletben fizethető le. A rendkívüli hallgatók pedig minden heti előadási óra után, melyet hallgatnak, 6 frtnyi évi díjat fizetnek. Az évi tandíj összege azonban ezeknél sem lehet kevesebb 50 frtnál. Minden hallgató még az esetben is köteles az egész tandíjat megfizetni, ha évközben az iskolát elhagyná. A tandíj elengedésére senki sem tarthat számot. 6. A beírt hallgatók ugyanazon fegyelmi szabályok alatt állanak, melyek az állami felsőbb leányiskolánál érvényben vannak. 7. A továbbképző tanfolyam vezetése és kezelése is a fennálló felsőbb leányiskolai szabályzat szerint történik. 8. A tanítást részben az állami felsőbb leányiskosa rendes tanárai, részben más megbizott tanárok végzik; ez utóbbiak esetről-esetre külön megállapított tiszteletdíjat kapnak.

II. *Tanterv.* A) *Kötelezett tantárgyak.* 1. *Magyar irodalom:* I. osztály heti 3 óra. *a)* Hetenkint 1 óra: Válogatott fejezetek a magyar irodalom újabb történetéből. *b)* Hetenként 2 óra: Irodalomtörténeti olvasmányok összekötve stilusgyakorlatokkal. II. osztály heti 3 óra. *a)* Heten-

kint 1 óra: újabb prózai és költői irodalmunk bővebb ismertetése. *b)* Hetenkint 2 óra: Világirodalmi remekek ismertetése. — 2. *Német irodalom:* I. osztály heti 2 óra. A német irodalom ismertetése Goethe és Schillerig bezárólag megfelelő olvasmányokkal s ezek fejtegetésével. II. osztály heti 2 óra. A német irodalom ismertetésének folytatása, megfelelő olvasmányokkal. — 3. *Franczia irodalom:* I. osztály heti 2 óra. A franczia irodalom kiválóbb remekeinek ismertetése s megfelelő szemelvények olvasása és fejtegetése. II. osztály heti 2 óra. A franczia irodalom kiválóbb remekeinek ismertetése s megfelelő szemelvények olvasása és fejtegetése. — 4. *Ókori klasszikus irodalom*. I. osztály heti 2 óra. A görög klasszikus irodalom rövid ismertetése s idevágó jobb fordítások olvasása lehetőség szerint magyar nyelven az iskolában és otthon. II. osztály heti 2 óra. A latin klasszikus irodalom rövid ismertetése s idevágó jobb fordítások olvasása lehetőség szerint magyar nyelven az iskolában és otthon. — 5. *Aesthetika és művészettan:* I. osztály heti 2 óra. Az æsthetika főbb fejezeteinek fejtegetése után bevezetés a művészettanba. II. osztály heti 2 óra. Válogatott fejezetek a műtörténelemből, tekintettel hazánk műkincseire. — 6. *Történelem és földrajz:* I. osztály heti 2 óra. Általános történelem 1848-tól a jelen korig főtekintettel hazánkra. II. osztály heti 2 óra. Egyes fejezetek az összehasonlító földrajzból. — 7. *Természettudományok:* I. osztály heti 2 óra. Állat- és növényphysiologia. II. osztály heti 2 óra. Physikai földrajz. A föld fejlődésének története. A föld, mint a növények, állatok és az ember lakóhelye. I. osztály heti 1 óra. A háztartás vegytanából érdekesebb fejezetek, kisérletekkel. II. osztály heti 1 óra. A háztartás vegytanából az I-ső évf.-ban szerzett ismeretek bővítése. I. osztály heti 1 óra. Néhány fejezet az ég physikájából. II. osztály heti 1 óra. Válogatott fejezetek a csillagászattanból. — 8. *Jogi ismeretek:* I. osztály heti 1 óra. A családjogból: az atyai hatalom, kiskorúság, gyámság és nagykorúsítás. A dologi jogból: a tulajdon és a birtok ismertetése. Az örökösödés: a végrendelet s az ajándékozás. A kötelmi jog rövid vázlatban. A kereskedelmi jogból az alapfogalmak: különösen a váltóra s a kereskedelmi utalványokra vonatkozó rész. A kereskedelmi társaságok ismertetése. Mindig főtekintettel a magyar nő jogkörére s kötelességeire. II. osztály heti 1 óra. Az I-ső évfolyamban tanultaknak kibővítése; továbbá a birósági rendszerek; polgári és bűnfenyítő bíróságok, kereskedelmi bíróságok; közigazgatási bíróságok. Államjog (adók, pénzügyi jog; katonaság); megyei és községi kormányzat.

B) *Fakultativ tárgyak.* Angol nyelv és irodalom: I. és II. osztály heti 2 óra. — Rajz. I. és II. osztály hetenként 2 óra. Tárgy: szabad választás szerint. — Ének: I. és II. osztály hetenként 1 óra. Karének, a felsőbb leányiskola énekkarával.

A heti órák táblázatos kimutatása.

Kötelezett tantárgyak		Heti óraszám	
		I. osztály	II. osztály
Magyar irodalom		3	3
Német irodalom		2	2
Franczia irodalom		2	2
Ókori klasszikus irodalom		2	2
Aesthetika és művészettan		2	2
Történelem és földrajz		2	2
Természettudományok	Állat- és növény- physiologia	2	—
	Háztartás vegytana	1	1
	Az ég physikája	1	—
	Csillagászattan	—	1
	Physikai földrajz	—	2
Jogi ismeretek		1	1
	Összesen	18	18

*

Leány-nevelő intézet Homonna-Olykán. (Zemplén m.) Ismerős kézből kaptuk és örömmel közöljük a következő tudósítást. A szünidő alatt egy érdekes iskolai programm került a kezembe, mely a leány-nevelésnek egy specziális irányát tűzi ki czélul és megérdemli a neveléssel foglalkozó körök figyelmét. Ugyanis *Matolay Ida* urnő, Homonna-Olykán, Zemplénmegyében, hivatásérzettől indíttatva saját birtokán és költségén, serdülő leányok számára, a kik a törvénykötelezte iskolákat már elvégezték, nevelő-intézetet nyitott, melyben a leánykák nevelését gyakorlati ismeretekkel kiegészíteni és befejezni törekszik. Ismerve hazai viszonyainkat, társadalmi és gazdasági számos bajaink kútforrását leányaink hiányos nevelésében találta fel és két évvel ezelőtt megnyitott intézetével e bajokon némikép segíteni óhajt. «Mert» — úgymond — «leányiskoláink alig oldják meg abbeli feladatukat, hogy növendékeiket az élet számára kellőleg előkészítsék .... Czélom és törekvésem oda irányúl, hogy az olyan leányokat, a kik az iskolából már kikerültek, de még nem felnőtt leányok, egészséges, erős testalkatú, finom modorú, művelt nőkké és jó háziasszonyokká neveljem .... Nincs a műveltségnek oly foka, mely bármely leánynak felesleges volna, mert jövő társadalmi állása férjétől függ; s viszont még a legvagyonosabb szülők leányának is nagy szüksége van a gyakorlati élet legelemibb igényeinek ismeretére, egyrészt, hogy vagyonának kezelőit sikerrel ellenőrízhesse,

másrészt, hogy balsors esetén emelt fővel fennállhasson és önálló kenyérkeresetre is képes legyen.»

A programm szerint tehát nem tudományos kiképzés ez iskolának czélja, hanem gyakorlati ismeretek és ügyességek szerzése, melyek az életre előkészítenek és minden nőre nézve oly nélkülözhetetlenek. Különös örömünkre szolgál a programmnak az a pontja, mely a háztartási ismeretek gyakorlatát említi fel, melyek Homonna-Olykán, már két évvel ezelőtt életbe léptek. A leányoknak itt alkalmuk nyílik a háztartás minden ágával gyakorlatilag megismerkedni. A sütés-, főzés-, befőzés-, aszalás-, sajt- és vajkészítésben, szóval minden házi teendőkben gyakorlati oktatást nyernek. E czélból hetenkint két leány pár órán át a konyhán van elfoglalva. A kertben, apró-marhatenyésztés körül, sőt a mezőn is módjukban van mindazt elsajátítani, a mit tudniok hasznos, ha esetleg falun fognak lakni.

E gyakorlati ismeretek mellett azonban szellemileg is tovább képezhetik magukat a növendékek, mert az intézet vezetője különös gondot fordít arra, hogy a leányok az *anyanyelvükön való fogalmazásban, a franczia* és *angol nyelvben*, valamint *a zenében* kellőleg gyakorolhassák és kiképezhessék magukat.

Ezek mellett különös figyelemben részesül a *testedzés*. E czélból rendszeresen űzik a tornázást, az egészséget és ügyességet annyira fejlesztő játékokat, télen a korcsolyázást. S minthogy Homonna-Olyka Zemplénmegyének egyik legszebb és legegészségesebb vidékén fekszik, serdülő leányok egészségére a lehető legjobb hatást gyakorolja.

Dr. Chyzer Kornél, Zemplén vármegye volt főorvosa az intézetet a következő meleg szavakban ajánlja az anyák figyelmébe: «A hegyes vidéken, kitünő egészséges levegőjű árnyas kert közepén fekvő intézet a közegészség minden igényeinek teljesen megfelel . . . Ismerve az intézet tulajdonosának s egy személyben vezetőjének magas műveltségét, örömmel üdvözlöm az olyan intézet létrejöttét, hol a serdülő leányokat, távol a városok zajától és csábjaitól, csendes falusi magányban fogják a gyakorlati életbe bevezetni; s éppen ezért nem csak egészségügyi szempontból, mint orvos, de mint családapa is, emberbaráti és hazafiú kötelességemnek tartom a szülék figyelmét ez intézetre felhívni, s nekik azt, legdrágább kincsök, gyermekeik érdekében a legmelegebben ajánlani.»

Csak még azt teszem hozzá, hogy a teljes ellátásért és tanításért havonkint 40 frt fizetendő.

*

Női internatus. Azzal az alkalommal, hogy a vall. és közoktatási miniszter a nevelőnőképző-intézetet áthelyezi a II. ker. áll. tanítónőképző-intézethez, ez utóbbinak tanári testülete memorandumot dolgozott ki arra vonatkozólag, hogy a kibővített intézetben miképen történjék az iskola és az internatus elhelyezése. A «*Magyar Tanítóképző*» októberi füzete közli e memorandum kivonatát, a melynek velejét ide iktatjuk.

«Az intézeti épület berendezésénél — így szólnak a memorandum szerzői — első és legfontosabb kötelesség gyanánt azt tekintjük, hogy az *internatusi* helyiségek teljesen külön választassanak az iskolai helyisé-

gektől. A nagyobb internátusoknak méltán vetik szemére a kaszárnyai rideg légkört, a melyből száműzve van a szeretetnek és a családias érzületnek melege, az ifjúság csak a fegyelemnek és felügyeletnek szabadságkorlátozó szabályait érzi, hijjával vannak internatusaink azon eszköznek, a mely a szívekbe az érzés melegét önti, egygyé forrasztja azokat, s a nyers erőt és szilajságot is önkénytelen meghódolásra készteti. E bajon leginkább az által lehet segíteni, ha az internatusoknak családias szervezetet adunk, mert csakis a családias rendszerre alapított internatus ad a növendékeknek kellemes otthont, a mely többé-kevésbbé pótolni képes az elhagyott családi tűzhelyet, ez segíti elő az együttélő növendékek között azon közeli viszony kifejlődését, a mely a szeretetre alapított egyéni nevelésnek alapfeltétele. Ennek a rendszernek a női intézetekben meghonosítása különösen kívánatos, mert ez felel meg leginkább a női nem hajlamainak: a családias érzületnek és a kedély által nem pedig a rideg paragrafusok által kormányozható gyengéd, finom lelkületnek.

De az internatusokban ez a családi rendszer csak az esetben valósítható meg, ha az internátusi és iskolai életet szorosan elkülönítjük. Ugyanis az életnek egészen más nemét tárja fel az iskola, mint az internatus. Az internatus, miként a család, a növendékek magánéletének a helye, a mely hozzászoktatja a növendéket a házias teendőkhöz, helyet és alkalmat nyújt a szellemi üdüléshez, a kedélynek és értelemnek szabad, csak a házi szokások által korlátozott nyilvánulásához, vagy, ha szükséges, a csendes, nyugodalmas foglalkozáshoz. Az iskola ellenben a növendékre nézve a közélet színtere, a mely hozzászoktatja őt a nyilvános élethez; az iskola szent hely, a hova a növendék ihletséggel lép; az egyéntől bizonyos felvont lelki állapotot, megfeszített értelmi munkásságot kíván; az iskolában az élet szigorú rend és fegyelem korlátai között mozog. Az internátus és az iskola szétválasztása tehát, mivel mind a kettő másnemű kedélyi és értelmi életet kíván, s mivel nevelői hatásuk különbözik, — természetes lélektani és pedagógiai követelmény. Ez a szétválasztás társadalmi követelmény is, mert ebben szintén el van különítve egymástól az iskolai és családi élet; már pedig a nevelés annál nagyobb sikerre vezet, minél inkább közelebb jutnak annak viszonyai a társadalmi és gyakorlati élet viszonyaihoz. Az elkülönítés mellett szólnak a hazai és külföldi internátusokban szerzett tapasztalatok is, a melyek a mai internatusokra általában nem kedvezők. Ezen tapasztalatok indították a francziákat arra, hogy újabb női internátusaikat a vázolt módon rendezzék be.

Ezen általános elvi szempontokon kívül figyelembe veendő még az is, hogy az internátusi és iskolai helyiségek külön csoportosítása megkönnyíti a növendékek felügyeletét, az intézeti rend és fegyelem fenntartását, az egészségtani szabályok, a szellőztetés, fűtés és tisztogatás követelményeinek keresztülvitelét; végre a szeméremérzet tiszteletben tartása is szükségessé teszi az internatusi és iskolai helyiségek teljes szétválasztását.

*

A női kereskedelmi tanfolyamokra vonatkozólag a vall. és közoktatási miniszter a következő rendeletet intézte az összes kir. tanfelügyelőkhöz:

A női keresk. tanfolyamok vezetői által elém terjesztett jelenté-

sekből, továbbá az e tanfolyamokon tartott vizsgálatok ügyirataiból arról győződtem meg, hogy ezen tanfolyamok nem szerveztettek mindenütt az 1890. évi 59,258 sz. a. kelt rendeletemmel kiadott szervezet intencziói szerint. Első helyen kifogásolandó, hogy több tanfolyamon *nem kellően képesített tanerőket alkalmaztak*, holott a szervezet IV. szakasza értelmében «rendszerint csak középkereskedelmi iskolai tanításra képesített szaktanárok alkalmazandók». A szervezettől való eltérés különösen oly helyeken észlelhető, a hol nincs keresk. akadémia, vagy középkereskedelmi iskola, mely a szükséges szaktanárokat szolgáltathatná. Ily helyek különben is híjával levén a fejlettebb élénk kereskedelemnek, ily helyeken női keresked. tanfolyamoknak nincs kellő létjogosultságuk. Kifogásolandó továbbá, hogy *nem alkalmazkodtak mindenütt a szervezet ama követelményéhez, hogy a tanfolyamokon az alsófokú keresk. iskolák számára engedélyezett tankönyvek használandók.* Felhívom ennélfogva a tanfelügyelőséget, hogy a tankerületében fennálló, vagy ezután keletkező női keresk. tanfolyamoknál az említett két rendelkezés megtartását szigorúan követelje meg; továbbá pedig az ily tanfolyamok szervezését csak oly helyeken mozdítsa elő, a hol fejlett és élénk kereskedelem mellett keresk. akadémia, vagy középkeresk. iskola van, mely a szükséges, képesített szaktanárokat szolgáltathatja.

A női keresk. tanfolyamok számára az 1890. évi 59,258. sz. a. kelt rendelettel kiadott szervezet több intézkedése a gyakorlatban czélszerűtlennek bizonyúlván, azokat ezennel a következőképen módosítom: 1. A szervezetben megállapított nyolczhavi szorgalomidő a megszabott tananyag alapos elvégzésére és begyakorlására rövidnek mutatkozván, *megengedem, hogy a tanulók számához képest a tanév 9—10 hónapra terjesztessék ki.* — 2. Ugyanazon okból megengedem, hogy ott, a hol szükségesnek mutatkozik, *az irodai munkálatok, keresk. levelezés, keresk. számtan és áruisme heti óraszámai szaporíttassanak.* — 3. Több tanfolyam tanári testülete kívánatosnak mondván, hogy a tanulók a német keresk. levelezésben is gyakoroltassanak, *megengedem, hogy a német keresk. levelezésre heti 2 óra fordíttassék.* — 4. A szervezet III. szakaszában foglalt megszorítást, mely szerint a tizennyolcz évnél idősebb nők csak engedélyemmel vehetők fel, ezennel hatályon kívül helyezem és *elrendelem, hogy a 18 évesnél idősebb nők is, ha a kellő előképzettséggel bírnak, közvetlenül az igazgatóság által vétessenek föl.*

Több tanfolyamról a beérkezett jelentést fogyatékosnak találván, a tanfolyamok vezetőit utasítom, hogy azokat úgy szerkeszszék, hogy a tanfolyam állapotáról hű képet nyújtsanak. Említsék meg a tanerők képesítésének minőségét, a tantárgy-felosztást, a használt könyveket stb. A jelentésre mintaképül szolgálhat a soproni áll. fbb. leányiskolával kapcsolatos tanfolyamnak nyomtatásban is megjelent 1891—92. tanévi jelentése.

Végül meghagyom a tanfelügyelőségnek, hogy nyilvántartás czéljából a tankerületében fennálló tanfolyamokat minden tanév kezdetével jelentse be. Szepes-Mindszent, 1893 aug. 25. Gr. Csáky Albin.